

บทบาทของพื้นที่ประชาสังคม (civic space) ในการเสริมสร้างพลังประชาชนผ่านการมีส่วนร่วม¹

อัญชานา ณ ระนอง²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาพื้นที่ประชาสังคมและบทบาทของพื้นที่ประชาสังคมในการเสริมสร้างพลังประชาชนผ่านการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนของชุมชนแออัดสี่ชุมชนในเขตกรุงเทพมหานคร ข้อมูลพื้นที่ประชาคม การใช้พื้นที่ประชาคม และระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนได้จากการสำรวจ โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธี transect walk การสัมภาษณ์เจาะลึก (in-depth interview) และการทำสนทนากลุ่ม (focus group discussion) สมาชิกชุมชน กรรมการชุมชน และนักการเมืองหรือข้าราชการ ข้อมูลเชิงปริมาณนำมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาและอาศัยการวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณ (multiple regression analysis) และหาค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย (regression coefficient)

การศึกษาพบว่าชุมชนแออัดที่ศึกษามีพื้นที่ประชาสังคมค่อนข้างจำกัด โดยเฉพาะพื้นที่ประชาสังคมที่มีขนาดใหญ่พอที่จะรองรับสมาชิกชุมชนจำนวนมากที่เข้ามา

¹ งานวิจัยนี้ได้รับเงินทุนสนับสนุนจากคณะรัฐประศาสนศาสตร์ ผู้เขียนขอขอบคุณผู้มีส่วนช่วยในการสำรวจภาคสนามและบันทึกข้อมูลดังนี้ นนทลี วุฒิมานพ มุทิตา ดั่งมธุพะเนา ทวีกานต์ ไคว่มณี พรทิพย์ ขจรศักดิ์บำเพ็ญ และสกล ยืนยงวงษ์สกุล

² รองศาสตราจารย์ และผู้อำนวยการหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิตและผู้อำนวยการหลักสูตรการจัดการภาครัฐและภาคเอกชนมหาบัณฑิต ศูนย์การศึกษาจังหวัดนครราชสีมา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA) e-mail: anchana@nida.nida.ac.th

ร่วมกิจกรรม ในบางชุมชนที่การเคหะแห่งชาติจัดสถานที่ให้อยู่ใหม่ก็จะมีการจัดแบ่งพื้นที่ในชุมชนให้เป็นพื้นที่สาธารณะ แต่พื้นที่เหล่านี้จำนวนไม่น้อยถูกบุกรุกโดยสมาชิกชุมชนเองเพื่อประโยชน์ส่วนตัว แทนที่จะใช้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดให้เป็นพื้นที่ประชาสังคมสำหรับทุกคนในชุมชน

การศึกษาคั้งนี้เน้นศึกษาพื้นที่ที่ประชาสังคมทางกายภาพ ผลการศึกษาพบว่าพื้นที่ที่ประชาสังคมในชุมชนมีหลายรูปแบบ อาทิเช่น สิ่งก่อสร้าง ที่มีลักษณะคล้ายบ้านของสมาชิกชุมชนโดยทั่วไป อาจเป็นชั้นเดียวหรือสองชั้น สิ่งก่อสร้างที่แยกออกมาชัดเจนแตกต่างจากบ้านทั่วไป ซึ่งอาจมีทั้งขนาดเล็ก และขนาดใหญ่ สถานที่ที่มีประตูและหลังคาที่ตั้งแทรกอยู่ระหว่างบ้าน ศาลาที่เป็นสถานที่กว้างมีหลังคาแต่เปิดโล่ง ศาลาที่เป็นสถานที่กว้างแต่มีรั้วและมีประตูปิดมิดชิด สถานที่พักผ่อนและนั่งเล่นมีหลังคา สนามกีฬาทุกประเภท สนามเด็กเล่น ถนนที่ถูกปิดเพื่อใช้สำหรับกิจกรรมของชุมชน หรือพื้นที่ประชาสังคมเฉพาะกลุ่ม ที่ชาวบ้านจัดหากันเองเพื่อใช้ เป็นสถานที่ พุดคุย ในกลุ่มของตนเอง เช่น พื้นที่หน้าบ้านที่มีน้ำม่านั่งหรือแคร่มาตั้งไว้

การใช้พื้นที่ประชาสังคมมีหลายลักษณะ ในด้านปัจเจกบุคคล อาจใช้พื้นที่เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ พุดคุยกัน ออกกำลังกาย ในด้านของชุมชนโดยรวม พื้นที่ประชาสังคมถูกใช้ในการจัดงานประจำปีของชุมชน การประชุม การทำกิจกรรมของกลุ่มประชาสังคมในชุมชน เป็นต้น สมาชิกชุมชนส่วนมากเห็นว่าพื้นที่ที่ประชาสังคมมีความจำเป็นสำหรับชุมชนเพื่อใช้เป็นสถานที่พักผ่อน พุดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเป็นที่วิ่งเล่นของเด็ก สมาชิกชุมชนที่ถูกสัมภาษณ์มีความเห็นว่าพื้นที่ที่ประชาสังคมในชุมชนยังขาดแคลนอยู่บางครั้งการจัดกิจกรรมจึงจำเป็นต้องใช้พื้นที่อื่น เช่น ถนน หรือพื้นที่นอกชุมชน เช่น องค์การพัฒนาเอกชน วัด หรือโรงเรียน เป็นต้น ปัญหาการขาดแคลนพื้นที่ที่ประชาสังคมเห็นได้ชัดในชุมชนบุกรุก ซึ่งภาครัฐ จะเข้ามามีบทบาทในการจัดหาพื้นที่ประชาสังคมน้อย

สำหรับบทบาทของพื้นที่ที่ประชาสังคมพบว่า สมาชิกชุมชนใช้ประโยชน์จากพื้นที่ที่ประชาสังคมในการรู้จักเพื่อนใหม่ เพิ่มความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกชุมชนส่วนมากเห็นว่าพื้นที่ที่ประชาสังคมทำให้

รู้จักสมาชิกใหม่หรือได้เพื่อนใหม่ในชุมชนเพิ่มขึ้น (ร้อยละ 70) การใช้พื้นที่ประชาสังคม ทำให้รู้จักเพื่อนบ้านดีขึ้นหรือสนิทสนมกันมากขึ้น (ร้อยละ 86) และ การใช้พื้นที่ประชาสังคมทำให้ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของชุมชน (ร้อยละ 79)

จากการสำรวจพบว่าสมาชิกในชุมชนแออัดส่วนมากได้เข้าไปมีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในชุมชน กล่าวคือ ร้อยละ 74 ของสมาชิกกลุ่มตัวอย่างมีกิจกรรมกับเพื่อนบ้านหรือสมาชิกในชุมชน เช่น พุดคุย ทำกับข้าว ร้อยละ 83 บอกว่า ติดต่อกับเพื่อนบ้านแทบทุกวัน มีเพียงร้อยละ 3 ที่ไม่ได้ติดต่อกับเพื่อนบ้านเลย สำหรับการเยี่ยมเพื่อนบ้าน พบว่า ร้อยละ 68 ไปเยี่ยมเพื่อนบ้านแทบทุกวัน แต่การนัดพบกับเพื่อนบ้านนอกบ้านทุกวันพบว่ามีร้อยละ 57 ไม่เคยนัดเพื่อนบ้าน เลยร้อยละ 11 สมาชิกชุมชนส่วนมากสามารถขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านได้ (ร้อยละ 94.4) ร้อยละ 90.3 สามารถให้เพื่อนบ้านช่วยดูแลเด็ก ดูแลความปลอดภัยของบ้าน หรือช่วยเหลือเมื่อยามเจ็บป่วยได้ ร้อยละ 26.4 บอกว่าในรอบปีที่ผ่านมาให้ความช่วยเหลือเพื่อนบ้านทุกครั้งที่ถูกขอความช่วยเหลือ รองลงมา คือ นานๆ จึงให้ความช่วยเหลือสักครั้ง (ร้อยละ 26) และไม่เคยให้ความช่วยเหลือเลย (ร้อยละ 7) อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในชุมชนอาจจะอยู่ในวงแคบ เพราะถ้าถามว่าสมาชิกในชุมชนรู้จักกันดีเพียงใด ร้อยละ 42 บอกว่ารู้จักกันในระดับปานกลาง รองลงมาคือร้อยละ 40 รู้จักกันน้อย และรู้จักกันน้อยที่สุดร้อยละ 15

จากการสำรวจการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในงานที่ชุมชนจัดขึ้น เช่น งานปีใหม่ สงกรานต์ ทำบุญ กิจกรรมแอโรบิค ประกวดร้องเพลงและกีฬา วันเด็ก และ วันพ่อ พบว่าสมาชิกชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 68.9) เข้าร่วมงานที่จัดโดยชุมชน สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นโครงการของชุมชน (คำนวณจากสมาชิกชุมชนอายุไม่ต่ำกว่า 13 ปี) พบว่าสมาชิกชุมชนส่วนมากไม่ได้เข้าร่วม (ร้อยละ 64) จะมีสมาชิกชุมชนเพียงร้อยละ 35.8 ที่เข้าร่วม ในจำนวนผู้เข้าร่วมนี้ พบว่าเข้าร่วมในการประชุมชุมชนมากที่สุด (ร้อยละ 30) รองลงมาคือโครงการยาเสพติด (ร้อยละ 21) และโครงการสิ่งแวดล้อม (ร้อยละ 18)

จากการหาความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าไปมีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในชุมชนกับพื้นที่ประชาสังคม พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย (regression coefficient) ของตัวแปรพื้นที่ที่ทุกตัวมีค่าเป็นบวกและมีความสำคัญ ยกเว้นตัวแปรคะแนนประเมินสภาพพื้นที่ประชาสังคม กล่าวคือแบบจำลองแสดงให้เห็นว่า การเข้าไปมีส่วนร่วม หรือเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในชุมชนมีมากขึ้น เมื่อพื้นที่ประชาสังคม ในชุมชนนั้นเพิ่มขึ้น หรือการใช้พื้นที่ประชาสังคมอื่นๆ ในชุมชนเพิ่มขึ้น ในขณะเดียวกันงานวิจัยพบว่ารายได้เพิ่มขึ้น การเข้าไปมีส่วนร่วม หรือเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในชุมชนน้อยลง

ในการหาความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าร่วมงาน (event) ที่มีในชุมชน (เช่น สงกรานต์ ปีใหม่ กิจกรรมออกกำลังกาย หรือกิจกรรมทางศาสนา) และตัวแปรด้านพื้นที่ประชาสังคม พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย (regression coefficient) ของตัวแปรพื้นที่ที่ทุกตัวมีค่าเป็นบวก โดยในสมการแรกตัวแปรพื้นที่ที่ทุกตัวไม่มีความสำคัญทางสถิติ ตัวแปรที่มีความสำคัญคือตัวแปรเพศ คือถ้าเป็นชาย การเข้าร่วมงานต่างๆ ในชุมชนจะลดลง สำหรับสมการที่สอง ซึ่งมีตัวแปรการใช้พื้นที่ประชาสังคมอื่นๆ เพิ่มเข้ามาด้วย พบว่าตัวแปรพื้นที่ที่ทุกตัวมีค่าเป็นบวกและมีความสำคัญ ยกเว้นผลการประเมินพื้นที่ ประชาสังคม แบบจำลองแสดงว่าการเข้าร่วมงาน (event) ที่มีในชุมชน มากขึ้น สัมพันธ์กับพื้นที่ประชาสังคมเพิ่มขึ้น และการใช้พื้นที่ประชาสังคมอื่นๆ เพิ่มขึ้น ในขณะที่อายุเพิ่มขึ้น การเข้าร่วมงาน (event) ที่มีในชุมชนเพิ่มขึ้น แต่เพิ่มในอัตราที่ ลดลง ตัวแปรที่มีความสำคัญอีกตัวแปรหนึ่งคือเพศ ถ้าเป็นชาย การเข้าร่วมงานในชุมชนจะลดลง

ในการหาความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน และตัวแปรด้านพื้นที่ประชาสังคม พบว่าการเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชนมีความสัมพันธ์เชิงบวก กับขนาดพื้นที่ที่ใช้ประชุมกลุ่มประชาสังคมและคะแนนประเมินสถานที่ที่ใช้ประชุมกลุ่ม

จากข้อมูลพบว่าพื้นที่ประชาสังคมเมื่อพิจารณาทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีส่วนช่วยเพิ่มการมีส่วนร่วมของสมาชิก ในชุมชนหรือการเข้าไปเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในชุมชน ซึ่งมีผลในการเสริมสร้างพลังประชาชน โดยผ่านการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน ในสภาพปัจจุบันจำนวนพื้นที่ประชาสังคมในชุมชนแออัด

มีจำนวนไม่น้อยที่ไม่สะดวกสบายเท่าที่ควร สมาชิกชุมชนจึงพยายามพึ่งตนเองโดยการแสวงหาพื้นที่ประชาสังคมทั้งที่มีอยู่ในชุมชนเองหรือนอกชุมชน ซึ่งก็ทำได้อย่างจำกัด และบางครั้งก็มีค่าใช้จ่ายในการเดินทาง สมาชิกชุมชนจึงมักช่วยกันระดมทุนภายในชุมชนกันเองเพื่อสร้างพื้นที่ประชาสังคม หรือบำรุงรักษาพื้นที่ประชาสังคมที่มีอยู่เดิม แต่ก็มักประสบปัญหาด้านรายได้ของสมาชิกในชุมชนซึ่งมีรายได้ไม่สูงนัก ดังนั้น ถ้ารัฐบาล เอกชน และองค์กรเอกชนเห็นความสำคัญในการเพิ่มการปฏิสัมพันธ์ และเพิ่มการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน ซึ่งเป็นการเสริมสร้างพลังประชาชน อันอาจนำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็งขึ้น การจัดหาและการลงทุนในพื้นที่ประชาสังคมจึงเป็นบทบาทหนึ่งที่ไม่ควรถูกมองข้าม

Abstract

The research studies the roles of civic spaces (in physical terms) in empowering the disadvantaged through participation in various activities in their community. Data on areas and the usage of civic space, and levels of participation, were collected from four slum communities in Bangkok. A qualitative approach, which involves transect walks, in-depth interviews, and focus group discussions was employed. The influence of civic spaces on different levels of participation, i.e., informal socializing, and social and community participation, was estimated by multiple regression analysis.

The study found that civic space in slum communities in Bangkok and vicinity is quite limited. The lack of civic spaces in squatter communities is more severe than in regular (legalized) communities. Most community members agree that civic space increases socialization within the community. Most regression models show civic space variables to have positive impacts on informal socializing and social and community participation.

1. ความสำคัญของปัญหา

หลายๆ เมืองในยุคโรมันมักสร้างที่สาธารณะไว้ใจกลางจตุรัสเมืองสำหรับกิจกรรมทางสังคม จัดงานเทศกาล ค้าขายแลกเปลี่ยน หรือแสดงความคิดเห็นทางการเมือง จนมีผู้กล่าวว่าถ้าไม่มีพื้นที่ประชาสังคม ก็อาจจะไม่มีกลุ่มหรือองค์กรประชาสังคม (Witteveen, 1996) หรืออย่างน้อยที่สุดกลุ่มหรือองค์กรประชาสังคมเหล่านี้ก็จำเป็นต้องใช้พื้นที่ประชาสังคมในการทำกิจกรรมสาธารณะอย่างมีประสิทธิภาพ (Douglass, 2003)

พื้นที่ประชาสังคมมีบทบาทสำคัญและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาเมืองในประเทศที่กำลังพัฒนา ในอดีตภาครัฐมักไม่เห็นความสำคัญของพื้นที่ประชาสังคมในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนในเมือง (Brown, 2001) พื้นที่ประชาสังคมจึงมักถูกทดแทนด้วย ดิ๊ก สิ่งก่อสร้าง ตลาด หรือถูกนำพื้นที่ไปใช้เพื่อการค้า ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการให้ความสำคัญกับพื้นที่เชิงพาณิชย์มีมากกว่าพื้นที่ประชาสังคม (Cuthbert and McKinnell, 1997)

โลกาภิวัตน์มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และมีผลทำให้การใช้พื้นที่ประชาสังคมเปลี่ยนแปลงไป โดยทำให้เกิดการแก่งแย่งทรัพยากร และเกิดการแข่งขันกันระหว่างการใช้พื้นที่เพื่อเป็นพื้นที่ประชาสังคม หรือเพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ทำให้ผู้ประกอบการหรือผู้ลงทุนได้รับผลประโยชน์ (Douglass, 2003; Daniere, 2004; and Friedmann, 1998) การศึกษาอิทธิพลของพื้นที่ประชาสังคมที่มีต่อสังคมในระดับกว้างและมีผลต่อชุมชนในระดับที่แคบลงมา จึงเป็นความรู้ที่นำไปสู่การจัดสรรทรัพยากรในอนาคตที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น และยังเป็นแนวทางสำหรับภาครัฐ ในการสงวนการใช้ทรัพยากรบางอย่างเพื่อประโยชน์ของสังคมส่วนรวม หรือจัดหาสินค้าสาธารณะ (public goods) ซึ่งเอกชนไม่สนใจผลิตหรือบริการแก่ประชาชน

พื้นที่ประชาสังคมมีบทบาทเชิงสังคม โดยเป็นที่ประกอบกิจกรรมหรือเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์หนึ่งๆ (Ho, 2005-2006) นอกจากนี้ พื้นที่ประชาสังคมทำให้เกิดความร่วมมือกัน และนำไปสู่ธรรมาภิบาลในระดับชุมชน (Douglass, et. al., 2002) ถึงแม้ว่างานวิจัยเกี่ยวกับผลของพื้นที่ประชาสังคม (civic space) มีอยู่ไม่มากนัก แต่ในประเทศไทยมีงานวิจัยด้านนี้ไม่มากนัก นอกจากนี้ งานวิจัยที่พบส่วนใหญ่ในประเทศไทยมักเกี่ยวกับพื้นที่

ประชาสังคมทางกายภาพและเป็นงานวิจัยทางด้านสถาปนิก ซึ่งเน้นการออกแบบการใช้พื้นที่ และผลกระทบของการมีลักษณะพื้นที่ที่ประชาสังคมที่แตกต่างกัน แต่การศึกษาบทบาทพื้นที่ที่ประชาสังคมเชิงสังคมยังมีอยู่น้อย

พื้นที่ที่ประชาสังคมในชุมชนจะมีความแตกต่างกับพื้นที่ที่ประชาสังคมทั่วไปในเมือง การศึกษานี้พยายามตอบคำถามประเภทและลักษณะการใช้พื้นที่ที่ประชาสังคมของชุมชนแออัด ในกรุงเทพมหานคร และต้องการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ที่ประชาสังคมหรือไม่อย่างไร ความเข้าใจนี้จะช่วยในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการจัดหาพื้นที่ที่ประชาสังคมในอนาคต ซึ่งอาจส่งผลต่อการเสริมสร้างพลังประชาชน

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประเภทของพื้นที่ที่ประชาสังคมในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาการใช้พื้นที่ที่ประชาสังคมในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาบทบาทขององค์กรภาครัฐและเอกชนในการสร้างพื้นที่ที่ประชาสังคมในชุมชนแออัด
4. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ที่ประชาสังคมในชุมชนและระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน

3. ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษานี้แบ่งออกเป็นสองส่วน งานส่วนแรกใช้การวิจัยเชิงคุณภาพศึกษาประเด็นเกี่ยวกับพื้นที่ที่ประชาสังคมในทางกายภาพ (เช่น สถานที่อะไร ลักษณะเป็นอย่างไร) การใช้พื้นที่ที่ประชาสังคมของชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร (เช่น พื้นที่ถูกใช้ทำประโยชน์อะไรบ้าง การใช้ที่สาธารณะเหล่านั้นมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไร) และบทบาทขององค์กรภาครัฐและเอกชนในการสร้างพื้นที่ที่ประชาสังคมในชุมชนแออัด (ชุมชนได้ที่สาธารณะเหล่านั้นมาอย่างไร ชุมชนได้เงินมาปรับปรุงที่สาธารณะจากใคร)

งานส่วนที่สองเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ประชาสังคมและการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร การมีส่วนร่วมแบ่งเป็นสองระดับ ระดับแรกคือการเข้าไปมีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในชุมชนนอกเหนือจากครอบครัว (informal socializing) ระดับที่สองคือการมีส่วนร่วมในชุมชนของสมาชิกชุมชน (social and community participation) ซึ่งประกอบด้วย (ก) การเข้าร่วมงาน (event) ที่มีในชุมชน เช่น สงกรานต์ ปีใหม่ ออกกำลังกาย หรือกิจกรรมทางศาสนา (ข) การเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน เช่น กิจกรรมสิ่งแวดล้อม การต้านยาเสพติด

การศึกษาใช้ประชากรกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกของชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนน้อมเกล้า ชุมชนโรงปูนฝั่งเหนือ ชุมชนลือค 4-5-6 และชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่

4. แนวคิดและความหมายของพื้นที่ประชาสังคม

พื้นที่ประชาสังคม (civic space) อาจถูกเรียกแตกต่างกันไป ในประเทศไทยมักใช้คำว่าพื้นที่สาธารณะบ้าง พื้นที่ส่วนกลาง หรือพื้นที่ส่วนรวมบ้าง แต่คำเหล่านี้มักจะหมายถึงพื้นที่ทางกายภาพ ซึ่งมีความหมายแคบกว่าพื้นที่ประชาสังคม ซึ่งรวมถึงพื้นที่เสมือนจริง (virtual space) ด้วย บางครั้งพื้นที่ประชาสังคมอาจถูกแทนที่ด้วยศัพท์คำอื่น เช่น พื้นที่ว่าง (free space) ก็ได้ (Evans, Sara M. and Harry C. Boyte, 1992) พื้นที่ประชาสังคมมักจะได้มาจากการเจรจาต่อรองของประชาชน/ประชาสังคมกับรัฐ หรือประชาชน/ประชาสังคมกับเอกชนที่เกี่ยวข้อง (Douglass, 2002)

ความหมายที่ใช้โดยทั่วไปของพื้นที่ประชาสังคม คือที่สาธารณะที่ประชาชนหรือสมาชิกในชุมชนสามารถพบปะ รวมตัว แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สมาคม·ปฏิสัมพันธ์ หรือใช้พื้นที่สำหรับกิจกรรมต่างๆ หรือร่วมมือในการทำสิ่งที่สนใจร่วมกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนกันทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ กิจกรรมต่างๆ ที่กล่าวถึงอาจเป็นกิจกรรมด้านการศึกษา การเมือง การพักผ่อนหย่อนใจ การพูดคุย การใช้เวลว่าง การกีฬา การแลกเปลี่ยนซื้อขาย เป็นต้น (Garcia-Ramon, Ortiz, and Prats, 2004; Lipton, 2003; และ Keel, 2005)

นอกจากนี้ พื้นที่ประชาสังคมยังเป็นสถานที่ที่ประชาชนสามารถร่วมกันตัดสินใจเรื่องต่างๆ การใช้ศัพท์พื้นที่ประชาคมในลักษณะนี้จึงเหมือนกับพื้นที่สาธารณะ (public space) ในความหมายทั่วไป ซึ่งหมายถึงพื้นที่ที่ไม่มีบุคคลใดเป็นเจ้าของ แต่เป็นของสาธารณะหรือเป็นพื้นที่ที่ประชาชนสามารถเข้ามาใช้ร่วมกัน เพื่อการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การพักผ่อน การประกอบกิจกรรมต่างๆ โดยไม่สามารถที่จะกีดกันไม่ให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งเข้ามาใช้ได้ พื้นที่สาธารณะอาจมีความหมายกว้างโดยรวมถึงพื้นที่ที่อยู่รอบๆ ตัวเรา ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน เช่น ถนนที่เราใช้เดินทางไปโรงเรียนหรือไปทำงาน สถานที่เล่นของเด็กๆ สถานที่ที่เราได้สัมผัสธรรมชาติ สวนสาธารณะใกล้บ้านที่เราสามารถเล่นกีฬาหรือปิกนิกรับประทานอาหารกลางวัน หรือสถานที่ที่ที่เราใช้พักผ่อนเพื่อผ่อนคลายจากชีวิตการทำงานที่ยุ่งเหยิง (Lipton, 2003) ในเขตเมืองซึ่งมักจะอยู่กันอย่างแออัดและมีพื้นที่จำกัดกว่าในชนบทนั้น พื้นที่ประชาสังคมถือได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับประชาชน

ในความหมายที่กว้างขึ้น พื้นที่ประชาสังคมไม่ได้หมายถึงเพียงพื้นที่ที่กลุ่มในชุมชนหรือองค์กรประชาสังคมใช้ประโยชน์ในการประชุมหรือทำกิจกรรม พื้นที่ประชาสังคมอาจรวมตั้งแต่บ้านคนธรรมดา จนถึงสโมสรที่หรูหราก็ได้ ในขณะที่เดียวกันพื้นที่ประชาสังคมไม่ได้หมายถึงพื้นที่สาธารณะ (public space) ซึ่งรัฐเป็นเจ้าของพื้นที่ หรือ เป็นผู้จัดการพื้นที่ พื้นที่ประชาสังคมอาจหมายถึงร้านค้าแฟรนไชส์ ร้านขายของชำที่มีเอกชนเป็นเจ้าของ (Douglass, 2002)

พื้นที่ประชาสังคมเป็นพื้นที่ที่ประชาชนทุกคนไม่ว่าจะมีความแตกต่างกันในด้านใดก็ตามสามารถใช้พื้นที่ได้โดยปราศจากการควบคุมอย่างเปิดเผยของรัฐ เอกชน การค้า หรือกลุ่มผลประโยชน์ใดๆ ที่อาจมีอิทธิพลเหนือกลุ่มอื่นๆ (Globalization Research Center, 2005) กล่าวคือ พื้นที่ประชาสังคมไม่จำเป็นต้องเป็นอิสระ หรือปราศจากการควบคุมอย่างสิ้นเชิง หรือใช้ได้อย่างไม่จำกัด ถึงแม้ว่าพื้นที่ประชาสังคมนั้นจะมีรัฐ หรือ เอกชนเป็นเจ้าของ หรือเป็นของสาธารณะก็ตาม ก็อาจมีกฎระเบียบการเข้าออกหรือการใช้พื้นที่ประชาสังคมนั้น โดยทั่วไปกฎของการใช้จะรวมความถึงการใช้โดยปราศจากความรุนแรงและใช้อย่างผู้มีอารยะ ดังนั้น พื้นที่ประชาสังคมจึงมักถูกควบคุมโดยรัฐเมื่อให้ประชาชนมีความปลอดภัยในทรัพย์สินและชีวิต (Douglass, 2002)

Douglass et al (2002) แจกแจงพื้นที่ประชาสังคมออกมาเป็น 8 ประเภทได้แก่ (1) สวนสาธารณะ จัดุรัส วงเวียน หรือลานสาธารณะ (2) ทางเท้า โดยเฉพาะในเขตการค้าหรือเขตที่อยู่อาศัยในเมือง (3) ศาลาประชาคม หรือสถานที่ที่รัฐ องค์กรไม่แสวงหากำไร องค์กรแสวงหากำไร จัดพื้นที่เพื่องานอดิเรก กิจกรรมศิลปะ การเมือง หรือกิจกรรมอื่นๆ (4) สถานที่เชิงพาณิชย์ที่ถูกใช้เป็นพื้นที่ประชาสังคม เช่น ร้านกาแฟ (ในประเทศแถบอเมริกาเหนือและยุโรป) สถานที่อาบน้ำสาธารณะ (ในประเทศญี่ปุ่นหรือเกาหลี) (5) สถานที่ของเอกชนที่ถูกบังคับให้มีพื้นที่ประชาสังคมตามกฎหมาย (6) พื้นที่ในอินเทอร์เน็ต (7) พื้นที่ประชาสังคมของคณาขายของผิดกฎหมาย หรือปิดบัง เช่น กลุ่มคาสนาที่รัฐไม่ยอมรับ และ (8) พื้นที่ประชาสังคมของฝ่ายต่อต้านหรือเดินขบวน เช่น เทียนอันเหมินแสควร์ อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย

5. ประโยชน์ของพื้นที่ประชาสังคมต่อชุมชน

การศึกษาประโยชน์จากการใช้พื้นที่ประชาสังคมประเภทต่างๆ ของชุมชนในหลายประเทศ เช่น Saldivar-Tanaka and Krasny (2004) ได้ศึกษาสวนสาธารณะ (garden) ในชุมชนลาตินอเมริกาของนครนิวยอร์ก และพบว่าประโยชน์ของการใช้การสวนเป็นพื้นที่ประชาสังคมคือการพัฒนาชุมชน (community development) เนื่องจากการที่ประชาชนมาใช้สวนสาธารณะร่วมกัน ทำให้มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสบการณ์ และสร้างการนำขึ้นมาในชุมชน สิ่งเหล่านี้ นักวิจัยกลุ่มนี้ถือว่ามีความสำคัญและจำเป็นสำหรับกลุ่มคนยากจน ซึ่งมักมีการศึกษาต่ำและไม่มีโอกาสในการฝึกทักษะเหล่านี้ ประโยชน์รองลงมาคือสวนสาธารณะเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และเป็นแหล่งอาหารเสมือนเป็นส่วนครัวของชุมชน งานวิจัยอีกชิ้นที่ศึกษาทางใต้ของเมืองมอนตารีโอ ประเทศแคนาดาพบว่า การมีสวนสาธารณะซึ่งสร้างบนที่ทิ้งขยะเก่าที่เคยเป็นแหล่งมั่วสุมของอาชญากร สามารถลดปัญหาอาชญากรรมของชุมชนลงได้ถึง 30 เปอร์เซ็นต์ ทำให้คนในชุมชนกล้าเดินผ่านสถานที่นั้นในตอนกลางคืนมากขึ้น นอกจากนี้การใช้สวนสาธารณะยังทำให้คนเชื้อชาติต่างกันมีโอกาสปะทะสังสรรค์กันมากขึ้น ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ความใกล้ชิดกันมากขึ้นทำให้คนในชุมชนทำหน้าที่ช่วยสอดส่องดูแลความปลอดภัย หรือป้องกันเหตุร้ายต่างๆ ที่อาจจะเกิดกับคนในชุมชน (Mckay, 1998)

สำหรับพื้นที่ประชาสังคมที่เป็นร้านค้าในเมืองต่างๆ ของประเทศสหรัฐอเมริกา ในแถบ Florida Laguna West, California, และ Kentlands, Maryland การศึกษาของ Mattson (1996) พบว่าการใช้พื้นที่ว่างของประชาชนส่งผลให้มีการจ้างงานเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากพื้นที่ว่างเป็นแหล่งเผยแพร่ข้อมูลการทำงาน นอกจากนี้ ตลาดก็ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ประชาสังคมที่สำคัญ ตลาดที่มีชื่อเสียงและดึงดูดนักท่องเที่ยวในประเทศอเมริกาแห่งหนึ่งคือตลาดเมืองพอร์ตแลนด์ ตลาดนี้ทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้นจากการใช้ตลาดเป็นแหล่งขายสินค้าที่ผลิตจากชุมชน และเมื่อประชาชนเห็นว่าตลาดช่วยเพิ่มรายได้ ก็ช่วยกันจัดการบริหารตลาดให้ดีขึ้น จนกระทั่งในปัจจุบัน ตลาดดังกล่าวเป็นตลาดที่มีชื่อเสียง ทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาซื้อสินค้าเพิ่มสูงขึ้น ส่งผลดีต่อธุรกิจของคนในชุมชน รวมทั้งทำให้ราคาที่ดินในบริเวณชุมชนเพิ่มสูงขึ้น ในตลาดยังได้จัดให้มีกิจกรรมต่างๆ สำหรับชุมชน เช่น วิธีการทำอาหาร รวมถึงมีการดูแลเด็กหลังเลิกเรียน โดยให้เด็กเข้าฝึกทำอาหาร นอกจากนี้ยังมีรายการเพลงในวันอาทิตย์ การเดินพาเหรดวันฮาโลวีน การทำวารสารของตลาด ตลาดเมืองพอร์ตแลนด์จึงเป็นที่รวมของประชาชนในเมืองพอร์ตแลนด์และนำไปสู่สังคมที่เข้มแข็งขึ้น (Bruner Foundation, 1999)

Pongsmas (2004) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของพื้นที่ประชาสังคมกับความเข้มแข็งทางสังคม ของเมืองซานดิเอโก แคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกาพบว่าลักษณะของพื้นที่ประชาสังคมและการใช้พื้นที่ประชาสังคมมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเข้มแข็งทางสังคม โดยศึกษาการใช้พื้นที่ประชาสังคมบนทางเท้า การวิจัยสรุปว่า 1) การเข้าถึงง่ายของพื้นที่ประชาสังคมมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการใช้พื้นที่และการพบปะสังสรรค์ของประชาชน 2) การใช้พื้นที่ประชาสังคมและการพบปะสังสรรค์ของประชาชนมีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อระดับของความเข้มแข็งทางสังคม 3) การเข้าถึงง่ายของพื้นที่ประชาสังคมมีความสัมพันธ์ทางอ้อมและเชิงบวกต่อความยั่งยืนของสังคม จากการศึกษาของ Wu and Plantinga (2003) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่ประชาสังคมพบว่าประชาชนมักจะชอบที่จะอยู่อาศัยในบริเวณพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับพื้นที่ประชาสังคม และพื้นที่ประชาสังคมที่ดีจะเป็นตัวดึงดูดให้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานหรืออยู่อาศัยในบริเวณนั้น จากการศึกษาของเขาพบว่าการออกแบบพื้นที่ประชาสังคมจะมีส่วนช่วยในการพัฒนาชุมชน แต่ผลกระทบของพื้นที่ประชาสังคมจะครอบคลุมพื้นที่ได้พื้นที่หนึ่ง

ทั้งหมดหรือไม่แน่นอนไม่เป็นที่ชัดเจน ทั้งขึ้นอยู่กับลักษณะที่ตั้ง และบางครั้งการใช้พื้นที่ประชาสังคมจะส่งผลประโยชน์เฉพาะต่อกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น

ในเมืองบาเซโลนา ประเทศสเปน พื้นที่ว่างสาธารณะ Via Julia จะมีประชาชนทั้งหญิงและชายที่ระดับอายุแตกต่างกันมาใช้ประโยชน์และทำกิจกรรมหลากหลาย พื้นที่นี้จึงเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นที่พบปะหรือพูดคุยแลกเปลี่ยนความเห็นกัน พื้นที่ประชาสังคมแห่งนี้ได้มาจากการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการเสนอความคิดเห็น วางผังเมือง จึงทำให้ได้พื้นที่ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และทำให้สมาชิกชุมชนใช้พื้นที่ว่างมากขึ้น (Garcia-Ramon, Ortiz, and Prats, 2004) ในด้านศาสนา Flint, Atkinson, and Kearns (2005) ได้ศึกษาการเกิดทุนทางสังคม (social capital) จากการมารวมกันเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในประเทศสกอตแลนด์ การศึกษาพบว่าโบสถ์เป็นสถานที่สำคัญที่ทำให้เกิดการทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกชุมชนในชุมชนท้องถิ่น จากการที่คนมารวมตัวกันที่โบสถ์ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารของชุมชน เกิดความร่วมมือกันในการทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชน มีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเกิดเป็นทุนทางสังคม

จากการศึกษาของ Piromruen (2005) เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของท้องสนามหลวง ในฐานะที่เป็นพื้นที่ประชาสังคมที่สำคัญของประเทศไทย พบว่า สนามหลวงเป็นพื้นที่ประชาสังคมที่มีบทบาทในด้านต่างๆมากมาย โดยในอดีตเป็นที่ประกอบพิธีกรรมที่สำคัญของพระมหากษัตริย์รวมทั้งเป็นที่พบปะของประชาชนในกรณีที่มีการจัดงานเฉลิมฉลองในวาระต่างๆ นอกจากนี้มีบทบาทที่สำคัญในการการเมืองของประเทศไทย เป็นที่ชุมนุมและแสดงความคิดเห็นทางการเมืองซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนทางการเมืองครั้งสำคัญๆ ของประเทศไทย

นอกจากพื้นที่ประชาสังคมที่เป็นกายภาพแล้ว ยังมีพื้นที่ประชาสังคมที่เป็นพื้นที่เสมือนจริง (virtual space) เช่น อินเทอร์เน็ต Lim (2002) ได้ศึกษาถึงการใช้อินเทอร์เน็ตที่มีผลต่อการเคลื่อนไหวของประชาชนในประเทศอินโดนีเซียในปี 1998 และพบว่าการใช้พื้นที่ประชาสังคมในอินเทอร์เน็ตและในเมืองเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการประชาธิปไตย โดยอินเทอร์เน็ตมีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งในที่สุดก็จะไปเชื่อมโยงกับพื้นที่ประชาสังคมทางกายภาพในเมือง อินเทอร์เน็ตในประเทศอินโดนีเซียได้ถูกใช้ในการปฏิรูปการเมืองโดยทำให้

เกิดการขบวนการเรียนรู้ทางสังคม โดยอินเทอร์เน็ตทำให้นักเคลื่อนไหวสามารถติดต่อกันเองได้ หรือติดต่อกับผู้อื่นในโลกได้ นักเคลื่อนไหวยังได้อาศัยอินเทอร์เน็ต ในการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับรัฐบาลคอร์รัปชันให้กับประชาชน นิตหมายให้ประชาชนออกมารวมตัวกันเดินประท้วง รัฐบาลประธานาธิบดี ซูฮาร์โต^๕ ซึ่งในช่วงนั้นรัฐบาลของประเทศอินโดนีเซียได้ปิดกั้นการเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสารของชาวบ้านและพยายามที่จะปราบปรามผู้ที่ต่อต้านอำนาจของตนเอง

นอกจากอินเทอร์เน็ตแล้ว พื้นที่เสมือนจริง (virtual space) ยังรวมถึงวิทยุด้วย Girard and Spek (2002) ได้ศึกษาพื้นที่ประชาสังคมที่เป็นวิทยุชุมชน โดยศึกษาถึงประโยชน์ของวิทยุชุมชนต่อการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในประเทศอัฟกานิสถาน การศึกษาพบว่าวิทยุชุมชนในประเทศอัฟกานิสถานมีบทบาทอย่างสูงต่อการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากภายหลังการล่มสลายของกลุ่มตาลีบันที่มีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองของประเทศอัฟกานิสถาน มาอย่างยาวนาน ประเทศสหรัฐอเมริกาได้เข้ามามีบทบาทในการช่วยและพัฒนาในด้านต่างๆ และเนื่องจากประเทศอัฟกานิสถานเป็นประเทศที่ยากจน สาธารณูปโภคและเทคโนโลยีต่างๆ ยังขาดแคลน การที่จะให้ประชาชนเข้าถึงแหล่งข้อมูลความรู้หรือเทคโนโลยีต่างๆ จึงต้องอาศัยวิทยุเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอด รัฐบาลของอัฟกานิสถานโดยความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาจึงได้จัดตั้งวิทยุชุมชนขึ้นมา ซึ่งจากการศึกษาพบว่า วิทยุชุมชนมีส่วนในการช่วยเผยแพร่ความรู้ด้านต่างๆ ให้แก่ชุมชน ทั้งด้านการเกษตร ความรู้ในด้านการพัฒนา และข้อมูลข่าวสารที่จำเป็น ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามารถช่วยเหลือตนเองมากขึ้น

ในประเทศที่พัฒนาแล้ว วิทยุติดต่อ 2 ทางยังมีส่วนในการลดปัญหาอาชญากรรม ในการศึกษาของ Wright and Gibson (1995) ซึ่งพบว่าวิทยุติดต่อ 2 ทางของตำรวจและชุมชนในเมือง West midland ประเทศอังกฤษ มีส่วนในการป้องกันและลดปัญหาอาชญากรรมลงได้ ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนในชุมชน ซึ่งอาจเป็นเจ้าของร้านค้า ยาม เจ้าหน้าที่โรงเรียนได้ใช้วิทยุติดต่อ 2 ทางเป็นที่แจ้งและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน รวมทั้งสถานีตำรวจก็ได้ใช้วิทยุดังกล่าวเป็นที่ประชาสัมพันธ์และให้ความรู้กับประชาชนในการป้องกันปัญหาอาชญากรรมต่างๆ

6. ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

“ชุมชน” มักใช้ในความหมายของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกัน มีค่านิยมทั่วไปร่วมกัน มีความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับการดำรงอยู่ที่คล้ายกัน คำจำกัดความดังกล่าวมองข้ามความเชื่อมโยงระหว่างบุคคล รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนในฐานะที่แต่ละคนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ความสัมพันธ์นี้ถ้ามีความเหนียวแน่น ก็จะเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายทางสังคม ซึ่งนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน (Lane and Dorfman, 1997)

ในบทความวิชาการนั้น บางครั้งอาจไม่ได้ใช้คำว่าความเข้มแข็งของชุมชนโดยตรง แต่อาจใช้คำอื่นที่สะท้อนความเป็นอยู่ของชุมชนหรือเป้าหมายของชุมชน เช่น ความยั่งยืนของชุมชน (sustainable communities) ความยืดหยุ่นของชุมชน (resilient communities) ความสามารถของชุมชน (community capacity) การพัฒนาของชุมชน (community development) หรือชุมชนสุขภาพดี (healthy communities) ก็ได้ (Black and Hughes, 2001)

องค์ประกอบของชุมชนที่เข้มแข็ง หรือการวัดชุมชนเข้มแข็ง มีผู้แบ่งออกเป็นหลายลักษณะ แต่โดยทั่วไปแล้วมักจะกล่าวถึง (1) การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (Community Participation) (2) ทุนทางสังคม (Social capital) (3) พันธะหรือข้อตกลงของคนในชุมชน (Community engagement) (4) พลังของชุมชน (Community cohesion) (5) การเรียนรู้ของชุมชน และ (6) ผู้นำชุมชน (Flowers and Webb, 2005; Lane and Dorfman, 1997., Humm, et.al., 2004)

7. การมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นองค์ประกอบหนึ่งของชุมชนเข้มแข็ง แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมมีมาเป็นเวลานานนับศตวรรษแล้ว ความหมายและแนวความคิดของการมีส่วนร่วมมีความแตกต่างกันออกไป แนวความคิดการมีส่วนร่วมที่มีการใช้กันอย่างกว้างขวาง เช่น การมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาต่างๆ การมีส่วนร่วมทางการเมือง การมีส่วนร่วมในด้านนโยบาย เป็นต้น นอกจากนี้เมื่อมองในลักษณะที่เชื่อมโยงระหว่างรัฐและประชาชน การมีส่วนร่วมของ

ประชาชนอาจจะมองได้ว่าเป็นกระบวนการที่ทำให้ความต้องการ ความคิดเห็น และความคาดหวังของประชาชน ถูกนำไปพิจารณาในการตัดสินใจของรัฐ ซึ่งเมื่อมองในลักษณะนี้ การมีส่วนร่วมก็เป็นกระบวนการที่มีการติดต่อสื่อสารสองทางคือระหว่างรัฐกับประชาชน และประชาชนกับรัฐ การตัดสินใจด้านนโยบายและการดำเนินนโยบายของรัฐจะสนองความต้องการของประชาชนได้ดีมากน้อยเพียงใด มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการคือ (1) รัฐบาลมีความโปร่งใสและรับฟังความคิดเห็นของประชาชน โดยผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจและดำเนินนโยบาย (2) ความต่อเนื่องและความสม่ำเสมอของข้อมูลข่าวสารจากรัฐบาลสู่ประชาชนและจากประชาชนสู่รัฐบาล (3) รัฐมีวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการให้ข้อมูลกับประชาชนให้ทราบถึงบทบาทและความรับผิดชอบของประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะหุ้นส่วนที่เท่าเทียมกันกับรัฐ (Gonzalez de Asis and Acuna-Alfaro, 2001)

สำหรับการมีส่วนร่วมในระดับชุมชน คือการที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน แสดงความคิดเห็น ดูแลจัดการชุมชน แก้ปัญหา รวมทั้งร่วมวางแผนและพัฒนาการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นกฎเกณฑ์สำคัญในการเสริมสร้างพลังประชาชน (empowerment) เพราะการเข้ามามีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ทำให้สมาชิกในชุมชนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ซึ่งเป็นการเสริมสร้างพลังประชาชนให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง (Reid, 2000) จากการศึกษาของ Carcach and Huntley (2002) ในประเทศออสเตรเลีย พบว่าการเข้ามามีส่วนร่วมในชุมชนทำให้สมาชิกในชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และช่วยกันแก้ปัญหาในชุมชน และยังก่อให้เกิดการควบคุมทางสังคม (social control) อย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับการลดลงของอาชญากรรม โดยการศึกษาพบว่าชุมชนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมสูงอาชญากรรมในชุมชนนั้นก็ลดลงไปด้วย

Cleaver (1999) เห็นว่าทฤษฎีหรือแนวคิดเดิมในเรื่องการมีส่วนร่วมมักจะกล่าวถึงแนวทาง (means) และเป้าหมาย (ends) แต่การเข้ามามีส่วนร่วมโดยตัวมันเองนั้น หลายคนถือว่าเป็นการเสริมสร้างพลังประชาชน (empowerment) แล้ว โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาว่ากิจกรรมจริงๆ ได้ทำอะไรบ้าง และการมีส่วนร่วมเป็นได้ทั้งเรื่องของประสิทธิภาพ (efficiency) และการเสริมสร้างพลังประชาชน (empowerment)

8. กรอบแนวคิด

การศึกษาประกอบด้วยสองส่วนใหญ่ๆ คือ

(ก) ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาประเด็นต่างๆ ดังนี้

- ประเภทของพื้นที่ประชาสังคมในชุมชนแออัดที่ศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร (สถานที่อะไร ลักษณะเป็นอย่างไร เป็นของเอกชนหรือรัฐ)

- การใช้พื้นที่ประชาสังคมในชุมชนแออัดที่ศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร (พื้นที่ถูกใช้ทำอะไรอะไรบ้าง การใช้ที่สาธารณะเหล่านั้นมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไร)

- บทบาทขององค์กรภาครัฐและเอกชนในการสร้างพื้นที่ประชาสังคมในชุมชนแออัด (ชุมชนได้ที่สาธารณะเหล่านั้นอย่างไร ชุมชนได้เงินมาปรับปรุงที่สาธารณะจากใคร)

(ข) เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยศึกษาว่าพื้นที่ประชาสังคมมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนของชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครหรือไม่ การมีส่วนร่วมแบ่งเป็นสองระดับ

- ระดับแรกคือการเข้าไปมีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในชุมชน นอกเหนือจากครอบครัว (informal socializing)³ (Harvard University, 2005) โดยวัดจากการมีกิจกรรมอื่นกับเพื่อนบ้านหรือสมาชิกอื่นในชุมชน การเยี่ยมเพื่อนบ้าน ความถี่ในการติดต่อเพื่อนบ้าน การนัดพบเพื่อนบ้านนอกบ้าน การขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน การวานเพื่อนบ้านในเรื่องต่างๆ และการให้ความช่วยเหลือเพื่อนบ้าน

- ระดับที่สองคือการมีส่วนร่วมในชุมชนของสมาชิกชุมชน (social and community participation) ในการวัดระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน ได้อาศัยดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนบางส่วนที่เกี่ยวข้องมาใช้ เนื่องจากการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยหนึ่งที่สะท้อนความเข้มแข็งของชุมชน การมีส่วนร่วมแบ่งเป็นสองระดับได้แก่

(ก) การเข้าร่วมงาน (event) ที่มีในชุมชน เช่น สงกรานต์ ปีใหม่ ออกกำลังกาย หรือกิจกรรมทางศาสนา

³ informal socializing อาจใช้ Social Networks and Support Structures แทน เช่น ที่ใช้ใน Australian Bureau of Statistics (2004)

(ข) การเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน เช่น กิจกรรมสิ่งแวดล้อม การต้านยาเสพติด

9. แบบจำลองทางสถิติและสมมติฐาน

งานส่วนที่สองซึ่งเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ได้อาศัยการวิเคราะห์สมการถดถอยแบบหลายตัวแปร (multiple regression analysis)

$$y_j = \alpha + \beta_1 x_{1j} + \beta_2 x_{2j} + \dots + \beta_i x_{ij} + \epsilon_j$$

เมื่อ

y_j คือ ตัวแปรตามของตัวอย่างที่ j ; $j=1\dots n$, n = จำนวนข้อมูล

x_i คือ ตัวแปรอิสระ

α คือ ค่าคงที่เมื่อ X มีค่าเป็นศูนย์

β_i คือ ค่าสัมประสิทธิ์สมการถดถอย (regression coefficient) ของตัวแปรอิสระ x_i

ϵ_j คือ ค่าความคลาดเคลื่อน

ตัวแปรอิสระและตัวแปรตามที่ใช้ในแบบจำลองต่าง ๆ รวมทั้งค่าจำกัดความของตัวแปรแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1: ตัวแปรอิสระและตัวแปรตามที่ใช้ในแบบจำลอง

ตัวแปร	คำจำกัดความ
ตัวแปรตาม (dependent variable) (3 สมการ)	
infsonia	การเข้าไปเกี่ยวข้องหรือมีกิจกรรมกับบุคคลอื่นในชุมชน นอกเหนือจากครอบครัว (information socializing) วัดจากการมีกิจกรรมกับเพื่อนบ้านหรือสมาชิกอื่นใดในชุมชน การขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน การวานเพื่อนบ้านให้ดูแลเด็ก/บ้าน/เมื่อเจ็บป่วย การให้ความช่วยเหลือ ความถี่ในการติดต่อเพื่อนบ้าน การเยี่ยมเพื่อนบ้าน และการนัดพบเพื่อนบ้านนอกบ้าน
parevent	การมีส่วนร่วมกิจกรรมสันทนาการ รื่นเริง กีฬา กิจกรรมตามประเพณี หรือศาสนา ที่จัดโดยชุมชน
par	การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นโครงการของชุมชน เช่น โครงการสิ่งแวดล้อม ยาเสพติด หรือการเข้าประชุมชุมชน
ตัวแปรอิสระ (independent variables)	
Age	อายุ
age ²	อายุยกกำลังสอง
sex	เพศชาย
edu	การศึกษา
income	รายได้ต่อหัว
group	จำนวนกลุ่มประชาสังคมในชุมชนที่ทราบ
comspc2	พื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ประชาสังคมในชุมชน (พันตารางเมตร)
spacesco	คะแนนประเมินพื้นที่ประชาสังคมในด้านความสะดวก ความปลอดภัย ความน่าใช้ ความกว้างขวาง และความสบาย
comsphh	พื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ประชาสังคมในชุมชนต่อครัวเรือน
meetstot	พื้นที่ที่ใช้ประชุมกลุ่มประชาสังคมในชุมชน (ตารางเมตร)
Meetgscn	คะแนนประเมินสถานที่ที่ใช้ประชุมกลุ่มในด้านความสะดวก ปลอดภัย ความน่าใช้ ความกว้างขวาง และความสบาย
otherspa	การใช้พื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ประชาสังคมอื่น
timework	เวลาที่ใช้ในการทำงานและการเดินทางไปกลับที่ทำงาน (ชั่วโมง/สัปดาห์)

ตัวแปรตาม (dependent variable) ในแบบจำลอง ได้แก่ ระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน ซึ่งแบ่งเป็น 3 สมการตามระดับการมีส่วนร่วมที่แตกต่างกันตามที่กล่าวถึงไว้แล้วในกรอบแนวคิด ในด้านตัวแปรอิสระ (independent variable) ประกอบด้วยตัวแปรส่วนบุคคล เช่น เพศ อายุ รายได้ (ตัวแปรอายุใส่อยู่ในรูป quadratic form ด้วย เนื่องจากอายุอาจมีผลต่อตัวแปรตามต่างกันไปตามช่วงอายุ) และกลุ่มตัวแปรหลักที่สนใจคือตัวแปรพื้นที่ที่ประชาคม ซึ่งมีอยู่หลายตัวแปร ได้แก่ตัวแปรพื้นที่ที่เป็นข้อมูลขนาดพื้นที่เป็นตารางเมตร ตัวแปรคะแนนประเมินพื้นที่ที่ประชาสังคมของสมาชิกชุมชน ตัวแปรการใช้พื้นที่ประชาสังคมอื่นๆ ทั้งในและนอกชุมชน (dummy variable) ตามที่แสดงไว้ในตารางที่ 1 แบบจำลองทางสถิติและสมมติฐานที่ใช้ในงานวิจัยมีดังนี้

(1) การเข้าไปมีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในชุมชนนอกเหนือจากครอบครัว (informal socializing)

$$\text{infsocia} = \alpha + \beta_1 \text{ age} + \beta_2 \text{ age}^2 + \beta_3 \text{ sex} + \beta_4 \text{ income} + \beta_5 \text{ edu} + \beta_6 \text{ comspc2} + \beta_7 \text{ spacesco} + \beta_8 \text{ otherspa} - \beta_9 \text{ timework} + \varepsilon$$

สมมติฐาน

พื้นที่ประชาสังคมรวมในชุมชนส่งผลทางบวกกับการมีส่วนร่วมกับบุคคลอื่นในชุมชนนอกเหนือจากครอบครัว

คะแนนประเมินพื้นที่ประชาสังคมของสมาชิกส่งผลทางบวกกับการมีส่วนร่วมกับบุคคลอื่นในชุมชนนอกเหนือจากครอบครัว

การใช้พื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ประชาสังคมอื่นส่งผลทางบวกกับการมีส่วนร่วมกับบุคคลอื่นในชุมชนนอกเหนือจากครอบครัว

เวลาที่ใช้ในการทำงานและการเดินทางไปกลับจากที่ทำงานส่งผลทางลบกับการมีส่วนร่วมกับบุคคลอื่นในชุมชนนอกเหนือจากครอบครัว

(2) การเข้าร่วมงาน (event) ที่มีในชุมชน

$$\text{Parevent} = \alpha + \beta_1 \text{ age} + \beta_2 \text{ age}^2 + \beta_3 \text{ sex} + \beta_4 \text{ income} - \beta_5 \text{ timework} + \beta_6 \text{ spacesco} + \beta_7 \text{ comsphh} + \beta_8 \text{ othespa} + \varepsilon$$

สมมติฐาน

เวลาที่ใช้ในการทำงานและการเดินทางไปกลับจากที่ทำงานส่งผลทางลบกับการเข้าร่วมกิจกรรมสันทนาการ รื่นเริง กีฬา กิจกรรมตามประเพณี หรือศาสนาที่จัดโดยชุมชน

คะแนนประเมินพื้นที่ประชาสังคมของสมาชิกส่งผลทางบวกกับการเข้าร่วมกิจกรรมสันทนาการ รื่นเริง กีฬา กิจกรรมตามประเพณี หรือศาสนาที่จัดโดยชุมชน

พื้นที่ประชาสังคมต่อครัวเรือนส่งผลทางบวกกับการมีส่วนร่วมกับการเข้าร่วมกิจกรรมสันทนาการ รื่นเริง กีฬา กิจกรรมตามประเพณี หรือศาสนาที่จัดโดยชุมชน

การใช้พื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ประชาสังคมอื่นส่งผลทางบวกกับการมีส่วนร่วมกับการเข้าร่วมกิจกรรมสันทนาการ รื่นเริง กีฬา กิจกรรมตามประเพณี หรือศาสนาที่จัดโดยชุมชน

(3) การเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน เช่น กิจกรรมสิ่งแวดล้อม การต้านยาเสพติด

$$\begin{aligned} \text{par} = & \alpha + \beta_1 \text{sex} + \beta_2 \text{age} + \beta_3 \text{income} + \beta_4 \text{edu} + \beta_5 \text{group} \\ & - \beta_6 \text{timework} + \beta_7 \text{comsphh} + \beta_8 \text{meetgscn} + \beta_9 \text{meetstot} \\ & + \beta_{10} \text{group} + \varepsilon \end{aligned}$$

สมมติฐาน

พื้นที่ประชาสังคมต่อครัวเรือนส่งผลทางบวกกับการมีส่วนร่วมกับการเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน

คะแนนประเมินสถานที่ในการประชุมกลุ่มประชาสังคมส่งผลทางบวกกับการเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน

พื้นที่ที่ใช้ประชุมกลุ่มประชาสังคมในชุมชนส่งผลทางบวกกับการเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน

จำนวนกลุ่มประชาสังคมในชุมชนที่ทราบส่งผลทางบวกกับการเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน

10. วิธีการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้อาศัยการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงปริมาณใช้ของชุมชนและพื้นที่สาธารณะที่มีอยู่ การสัมภาษณ์เจาะลึก และการทำสนทนากลุ่ม (focus group discussion) กับผู้นำชุมชน สมาชิกชุมชน นักการเมืองหรือข้าราชการ

แหล่งข้อมูลและวิธีการจัดเก็บ

แหล่งข้อมูลประกอบด้วย

- ข้อมูลทุติยภูมิของชุมชนและแผนที่ชุมชน
- ข้อมูลจาก transect walk การสัมภาษณ์เจาะลึก และการทำสนทนากลุ่ม (focus group discussion) ผู้นำชุมชนและชาวบ้าน นักการเมืองหรือข้าราชการ
- การสำรวจโดยใช้แบบสอบถามสมาชิกชุมชนในประเด็นการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน การเข้าร่วมงานที่ชุมชนจัด การมีกิจกรรมอื่นกับเพื่อนบ้านหรือสมาชิกอื่นในชุมชน การช่วยเหลือภายในชุมชน การใช้พื้นที่ในการประชุมกลุ่มและทำกิจกรรม การใช้พื้นที่ในการจัดงาน การใช้พื้นที่ส่วนรวมอื่นๆ ความถี่ในการใช้พื้นที่ และให้คะแนนพื้นที่ประชาสังคมในชุมชนและพื้นที่ที่ใช้ในการประชุมกลุ่ม
- ข้อมูลจากการสังเกตลักษณะพื้นที่และการใช้พื้นที่ของชุมชน
- วัดขนาดพื้นที่ประชาสังคมในจุดต่างๆ ของชุมชน

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

การสุ่มตัวอย่างประชากรกลุ่มเป้าหมายแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้คือ

ขั้นที่ 1 การเลือกชุมชน

เนื่องจากเป้าหมายหลักของงานวิจัยเป็นการศึกษาพื้นที่ประชาสังคมและการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในระดับต่างๆ การศึกษาจึงได้เลือกชุมชนที่มีขนาดแตกต่างกัน มีพื้นที่ประชาสังคมแตกต่างกัน โดยอาศัยข้อมูลทุติยภูมิของชุมชน และประสิทธิภาพการออกพื้นที่ของผู้อยู่อาศัยที่ได้อาศัยชุมชนในพื้นที่บริเวณดังกล่าวเป็นระยะเวลา 7 ปี

ขั้นที่ 2 การสุ่มครัวเรือน

การศึกษาได้ทำการสุ่มครัวเรือนให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ของชุมชน โดยอาศัยถนน

ในชุมชนเป็นหลักในการสุ่มตัวอย่าง โดยกำหนดให้มีครัวเรือนตัวอย่างบนทุกถนนในชุมชน ถ้าถนนเป็นถนนสายยาวก็จะคำนวณจำนวนครัวเรือนบนถนนสายนั้นหารด้วยจำนวนครัวเรือนที่ต้องการ แต่ถ้าเป็นถนนสายสั้นก็จะสุ่มครัวเรือนจากต้น กลาง และปลายซอย อย่างไรก็ตามในการสำรวจจริงมักพบบ้านปิดไม่มีคนอยู่ ในบางชุมชน เช่น ชุมชนโรงปูน จะมีบ้านปิดเป็นจำนวนมากจากการสอบถามพบว่าเป็นบ้านเช่า จึงทำให้การเลือกตัวอย่างถูกจำกัดเฉพาะบ้านที่มีคนอยู่ในขณะที่ออกสำรวจ ในขณะที่เดียวกันเนื่องจากในบางชุมชนมีการติดยาเสพติด หรือมีการรวมกลุ่มของวัยรุ่น ซึ่งบางครั้งกลุ่มดังกล่าวอาจดื่มเหล้าวางซวย/ถนนอยู่ หรือบางครั้งมีผู้ที่มีพฤติกรรมเหมือนติดยาเสพติดเดินวางอยู่กลางซวย ในเมื่อข้อที่จำกัดเหล่านี้ ผู้สำรวจจำเป็นต้องข้ามสถานที่ที่อาจจะไม่ปลอดภัย

วิธีการกำหนดขนาดตัวอย่างของกลุ่มเป้าหมาย

สมมติให้ตัวแปรที่ต้องการศึกษาคือ X และมีค่าเฉลี่ยของประชากร คือ μ และ

$$\bar{X} = \frac{\sum x_i}{n}$$

ประมาณค่าดังกล่าวด้วย

$$\text{ต้องการให้ } \left| \frac{\bar{x} - \mu}{\mu} \right| < 0.10 \text{ นั่นคือ}$$

ต้องการให้ค่าจริงและค่าประมาณการต่างกันไม่เกินร้อยละ 10 และให้ความเชื่อมั่นดังกล่าวไม่ต่ำกว่า 0.95 นั่นคือต้องการให้

$$P \left[-0.1 < \frac{\bar{x} - \mu}{\mu} < 0.1 \right] \geq 0.95 \quad (1)$$

$$\text{หรือ} \quad P \left[\frac{-0.1\mu}{\sigma/\sqrt{n}} < \frac{\bar{x} - \mu}{\sigma/\sqrt{n}} < \frac{0.1\mu}{\sigma/\sqrt{n}} \right] \geq 0.95 \quad (2)$$

ถ้ากำหนดให้ σ เป็นค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวแปร X ตัวแปร $\frac{\bar{x} - \mu}{\sigma/\sqrt{n}}$ จะมีการแจกแจงใกล้เคียงกับการแจกแจงปกติ ถ้า n ซึ่งเป็นขนาดตัวอย่างใหญ่พอประมาณ ดังนั้นสมการ (2) บรรลุได้ ถ้า

$$\frac{0.1\mu}{\sigma/\sqrt{n}} \geq 1.96$$

$$0.1\sqrt{n} \cdot \frac{\mu}{\sigma} \geq 1.96$$

$$\sqrt{n} \geq \frac{1.96}{0.1} \cdot \frac{\sigma}{\mu}$$

$$n \geq 384 \left(\frac{\sigma}{\mu} \right)^2$$

ดังนั้นขนาดตัวอย่างจึงขึ้นอยู่กับความเบี่ยงเบนมาตรฐานที่เกี่ยวกับค่าเฉลี่ย (σ / μ) ยิ่งค่าดังกล่าวมีขนาดใหญ่เพียงใดขนาดตัวอย่างก็ต้องใหญ่เพิ่มขึ้นเพียงนั้น โดยทั่วไปแล้วตัวแปรที่ใช้ในการวัดมักจะมีค่าความเบี่ยงเบนไม่สูงมากนัก ซึ่งถ้า (σ / μ) ภายในชุมชนมีค่าอยู่ระหว่าง 0.5 - 1.04 ขนาดตัวอย่างในแต่ละชุมชนควรตกประมาณ 96 - 415 ตัวอย่าง ยกเว้นตัวแปรการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นโครงการของชุมชนซึ่งมีค่า (σ / μ) ประมาณ 2.7 จึงจำเป็นต้องใช้ตัวอย่างถึง 2,800 คน ซึ่งงานวิจัยนี้มีข้อจำกัดไม่สามารถดำเนินการได้ อย่างไรก็ตามขนาดตัวอย่างที่เลือกมาน่าจะประมวผลผลการมีส่วนร่วมในระดับอื่นๆ ได้

ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในสถิติเชิงพรรณนาประกอบด้วยสมาชิกของชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพมหานครจำนวน 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนน้อมเกล้า ชุมชนโรงปูนฝั่งเหนือ ชุมชนลือค 4-5-6 และชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ โดยมีขนาดตัวอย่างรวม 662 คน (142 ครัวเรือน) แบ่งเป็นสมาชิกจากชุมชนต่างๆ ดังนี้ ชุมชนน้อมเกล้าจำนวน 137 คน (29 ครัวเรือน) ชุมชนโรงปูนฝั่งเหนือ 143 คน (35 ครัวเรือน) ชุมชนลือค 4-5-6 135 คน (37 ครัวเรือน) และชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ 217 คน (41 ครัวเรือน)

ในการวิเคราะห์สมการถดถอยพหุคูณได้เลือกเฉพาะสมาชิกครอบครัวที่มีอายุน้อยกว่า 13 ปีมาวิเคราะห์ โดยตั้งข้อสมมติว่าสมาชิกที่มีอายุน้อยกว่า 13 ไม่ได้เข้าร่วมกลุ่มชุมชน และการเข้าร่วมกิจกรรมของสมาชิกที่มีอายุน้อยกว่า 13 น่าจะเป็นการตัดสินใจของผู้ใหญ่ หรือได้รับการอนุญาตจากผู้ใหญ่ก่อน หลังการตัดเหลือขนาดตัวอย่างรวม 556 คน แบ่งเป็นสมาชิก

จากชุมชนต่างๆ ดังนี้ ชุมชนน้อมเกล้าจำนวน 117 คน ชุมชนโรงปูนฝั่งเหนือ 124 คน ชุมชนเลือด 4-5-6 138 คน และชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ 177 คน

การประมวลผลข้อมูลและการวิเคราะห์

ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนาได้อาศัยการวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณ (multiple regression analysis) และหาค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย (regression coefficient)

การคำนวณค่าของตัวแปรตาม

ตัวแปรตามทั้ง 3 ตัวในตารางที่ 1 มีวิธีการคำนวณหาค่าเพื่อนำมาวิเคราะห์ในสมการ ดังนี้

1. ตัวแปรตาม Infsockia (การเข้าไปมีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในชุมชนนอกเหนือจากครอบครัว) คำนวณจากผลบวกของคะแนนคำถามที่ถามเกี่ยวกับการมีกิจกรรมอื่นกับเพื่อนบ้านหรือสมาชิกอื่นในชุมชน (otheract) การเยี่ยมเพื่อนบ้าน (visit2) ความถี่ในการติดต่อเพื่อนบ้าน (frefrie2) การนัดพบเพื่อนบ้านนอกบ้าน การขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน (askhelp) การวานเพื่อนบ้านในเรื่องต่างๆ เช่น ดูแลเด็ก (childcar) การให้ความช่วยเหลือเพื่อนบ้าน (givehel2) ข้อมูลแต่ละข้อมีสองค่าคือ 0=ไม่มี, 1=มี ข้อมูลข้อใดที่มีตัวเลือกมากกว่าสองค่านี้ (คือ 0 หรือ 1) จะปรับค่าให้เหลือเพียงสองค่านี้ cronbach alpha ที่คำนวณได้เท่ากับ 0.5442

$$\text{infsockia} = \text{otheract} + \text{visit2} + \text{frefrie2} + \text{outside2} + \text{askhelp} + \text{childcar} + \text{givehel2}$$

2. ตัวแปรตาม Parevent (การเข้าร่วมงาน (event) ที่มีในชุมชน) คำนวณจากการเข้าร่วมงานต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชนใน 1 ปี ที่ผ่านม ได้แก่ การเข้าร่วมงานปีใหม่ (nupnewy) สงกรานต์ (nupsongk) กิจกรรมทางศาสนา (nuprelig) วันเด็ก (nupchil) วันพ่อ (nupfathe) กิจกรรมเต้นแอโรบิค (panuaera) การประกวดขับร้อง/แข่งกีฬา (pacompet) โดยทั่วไปชุมชนจัดกิจกรรมแต่ละประเภทปีละหนึ่งครั้ง ยกเว้นกิจกรรมศาสนา ซึ่งจัดปีละหลายครั้งเช่น วันเข้าพรรษา วันมาฆบูชา ซึ่งแต่ละครั้งถือเป็นหนึ่งกิจกรรม วิธีการคำนวณจึงนำจำนวนการเข้า

ร่วมกิจกรรมศาสนากว้างเข้าไปกับกิจกรรมอื่นๆ แต่กรณีการออกกำลังกายแอโรบิค ชุมชนมักจะจัดหลายครั้งในหนึ่งปี การคำนวณการมีส่วนร่วมในกิจกรรมแอโรบิคจึงใช้สัดส่วนการเข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนครั้งที่เข้าร่วมหารจำนวนครั้งที่จัดกิจกรรมแอโรบิคทั้งหมด)

$$\begin{aligned} \text{parevent} &= \text{nupnewy} + \text{nupsongk} + \text{nuprelig} + \text{nupchil} + \text{nupfathe} \\ &+ \text{panuaera} + \text{pacompet} \end{aligned}$$

3. ตัวแปรตาม par (การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นโครงการของชุมชน) คำนวณโดยหาค่าสัดส่วนการเข้าร่วมทุกกิจกรรมของสมาชิกชุมชน แล้วนำมาบวกกัน กิจกรรมที่ใช้ในการคำนวณคือ การประชุมลูกบ้าน (parcom) การร่วมกิจกรรมสิ่งแวดล้อม (parenvi) การร่วมกิจกรรมด้านยาเสพติดของชุมชน (pardrug)

$$\text{parcom} = \text{projnupc} / \text{projnuco} * 100.$$

$$\text{parenvi} = \text{projnupe} / \text{projnuen} * 100.$$

$$\text{pardrug} = \text{projnupd} / \text{projnudr} * 100.$$

$$\text{par} = \text{parcom} + \text{parenvi} + \text{pardrug}.$$

11. ผลการวิจัย

การศึกษาเชิงคุณภาพพื้นที่ประชาสังคมในชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครเริ่มด้วย transect walks โดยสมาชิกชุมชนซึ่งส่วนมากจะเป็นกรรมการชุมชน พานักวิจัยเดินสำรวจชุมชน โดยในขณะที่เดิน นักวิจัยจะตั้งคำถามเกี่ยวกับพื้นที่บริเวณต่างๆ ที่เดินผ่านในชุมชน เช่น การใช้พื้นที่ ผู้ใช้พื้นที่ เจ้าของพื้นที่ ความเป็นมาของพื้นที่ เป็นต้น หลังจากนั้นจึงเป็นการสัมภาษณ์เจาะลึก และการสนทนากลุ่ม (focus group discussion) สมาชิกและกรรมการชุมชน นักการเมืองหรือข้าราชการ การศึกษาเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามกับสมาชิกชุมชน และทำการวัดพื้นที่ประชาสังคมในชุมชน การนำเสนอผลการวิจัยในที่นี้แบ่งหัวข้อเป็นประเภทและการใช้พื้นที่ประชาสังคม บทบาทขององค์กรภาครัฐและเอกชน และระดับการมีส่วนร่วมและพื้นที่ประชาสังคมตามลำดับ

ก. ประเภทและการใช้พื้นที่ประชาสังคม

การศึกษาพบว่าชุมชนแออัดที่ศึกษามีพื้นที่ประชาสังคมค่อนข้างจำกัดเมื่อเทียบกับจำนวนประชากร (ซึ่งจะขยายความต่อไป) พื้นที่ประชาสังคมที่ได้จากการวัดขนาดพื้นที่และจากการประมาณขนาดพื้นที่ของสมาชิกชุมชนแสดงในตารางที่ 2 ขนาดของพื้นที่ประชาสังคมที่แสดงไว้ในตารางนี้ รวมพื้นที่ทั้งหมดที่สมาชิกชุมชนถือว่าเป็นพื้นที่ประชาสังคม และรวมพื้นที่ที่ไม่ใช่พื้นที่ประชาสังคมในชุมชน แต่ชุมชนสามารถขอใช้ได้โดยง่าย เช่น กรณีชุมชนโรงปูนฝั่งเหนือ สมาชิกชุมชนได้นำบริเวณพื้นที่สำนักงานเครือข่ายสลัม 4 ภาคที่ตั้งอยู่ภายในชุมชนเข้ามาเป็นพื้นที่ประชาสังคมด้วย

ตารางที่ 2: พื้นที่ประชาสังคม (ตารางเมตร) ของชุมชนแออัดที่ศึกษา

ชุมชน	พื้นที่ประชาสังคมรวม (ตารางเมตร)
น้อมเกล้า	570
โรงปูนฝั่งเหนือ	1,360
ชุมชนลือชา 4-5-6	1,324
ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่	9,528

พื้นที่ประชาสังคมในชุมชนอาจเป็นสิ่งก่อสร้างที่เหมือนบ้านของสมาชิกชุมชนโดยทั่วไปซึ่งอาจเป็นชั้นเดียวหรือสองชั้น อาจเป็นสิ่งก่อสร้างที่แยกออกมาชัดเจนแตกต่างจากบ้านทั่วไปทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่ สถานที่ที่มีประตูและหลังคาแทรกอยู่ระหว่างบ้าน ศาลาที่เป็นสถานที่กว้างมีหลังคาแต่เปิดโล่ง ศาลาที่เป็นสถานที่กว้างมีรั้วและประตูปิดมิดชิด สถานที่พักผ่อนและนั่งเล่นมี/ไม่มีหลังคา สนามกีฬาทุกประเภท สนามเด็กเล่น ถนนที่ถูกปิดเมื่อชุมชนมีกิจกรรม เป็นต้น

ในสี่ชุมชนที่ศึกษาดังกล่าว ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่มีพื้นที่ประชาสังคมมากที่สุด อย่างไรก็ตาม พื้นที่ประชาสังคมของชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ ได้รวมสนามเด็กเล่นที่มีอยู่ 8 แห่งในชุมชนด้วย แต่สนามเด็กเล่นบางแห่งถูกสมาชิกชุมชนบุกรุกจนไม่สามารถใช้เป็นสนามเด็กเล่นได้ แต่สมาชิกชุมชนยังถือว่าเป็นของส่วนรวมอยู่ พื้นที่ประชาสังคมในชุมชนแต่ละพื้นที่มักใช้หลายวัตถุประสงค์ ส่วนหนึ่งใช้เป็นที่ประชุมกลุ่มต่างๆในชุมชน สมาชิกชุมชนมักแบ่งประเภท

ของพื้นที่ประชาสังคมตามที่ตั้งหรือที่ประชุมของกลุ่มชุมชนหรือองค์กรประชาสังคม เช่น พื้นที่ของกรรมการชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน อย่างไรก็ตาม บางพื้นที่จะแบ่งกันใช้ระหว่างกลุ่ม/องค์กรชุมชนในการประชุมหรือจัดกิจกรรม

ถ้าแบ่งพื้นที่ประชาสังคมตามขนาดและการใช้งาน พื้นที่ขนาดเล็ก ซึ่งอาจเป็นบ้านหลังเล็กๆ ก็มักจะเป็นพื้นที่ประชุมกลุ่มหรือเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านใช้ในการสนทนาประจำวัน สำหรับพื้นที่ขนาดใหญ่มักถูกใช้ในการจัดกิจกรรมที่ให้คนในชุมชนทั้งหมดเข้าร่วม เช่น ศาลากลางตรวจโรคหรือศาลาประชาคมของชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่และชุมชนลือค 4-5-6 หรือบางครั้งอาจใช้สนามฟุตบอลในการจัดกิจกรรมถ้าพื้นที่ประชาสังคมอื่นในชุมชนไม่สามารถรับผู้เข้าร่วมจำนวนมาก ในชุมชนที่มีพื้นที่น้อยและพื้นที่มีขนาดไม่กว้างขวางพอที่จะจุคนจำนวนมาก ในการจัดกิจกรรมจึงมักจัดในพื้นที่ประชาสังคมที่มีอยู่อย่างจำกัดและใช้พื้นที่เลยออกมาที่ถนน และมีการปิดถนนไม่ให้รถวิ่งไปมา เช่น ถนนในชุมชนน้อมเกล้าและชุมชนโรงปูนฝั่งเหนือ ดังนั้น ในสายตาของชาวบ้านถนนถือเป็นพื้นที่ประชาสังคมของชุมชนด้วย ตารางที่ 2 จึงรวมพื้นที่ถนนที่บางชุมชนอาจใช้ทำกิจกรรมในชุมชนเป็นพื้นที่ประชาสังคมของชุมชนนั้น

การใช้พื้นที่ประชาสังคมในชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานคร ส่วนหนึ่งใช้ในการประชุมหรือทำกิจกรรมของกลุ่ม/องค์กรประชาสังคม ทุกชุมชนจะมีสถานที่ประชุมสำหรับกรรมการชุมชน สำหรับกลุ่มประชาสังคมอื่นในชุมชนก็อาจมีสถานที่ประชุมของกลุ่มเอง ในกรณีที่ไม่สามารถหาพื้นที่ได้ ก็มักมาใช้สถานที่ประชุมของกรรมการชุมชน ดังนั้น สถานที่สำหรับประชุมกรรมการชุมชนจะถูกใช้ในหลายกิจกรรม บางครั้งบ้านของสมาชิกชุมชนอาจถูกใช้ในการประชุมหรือจัดกิจกรรมด้วย แต่ในกรณีที่ต้องจัดกิจกรรมที่รองรับสมาชิกชุมชนจำนวนมาก ที่ประชุมกรรมการชุมชนหรือบ้านก็อาจจะไม่มีพื้นที่ไม่เพียงพอ

จากการสังเกตพบว่าพื้นที่ในชุมชนแออัดมีจำกัดมาก สมาชิกของชุมชนพยายามหาพื้นที่ที่จะใช้ในการพูดคุยหรือรวมกลุ่มเท่าที่จะทำได้ ซึ่งบางครั้งก็ล่วงล้ำพื้นที่สาธารณะที่ใช้สำหรับวัตถุประสงค์อื่น ภาพที่เห็นโดยปกติในชุมชนจะเป็นภาพที่สมาชิกชุมชนนำเก้าอี้ โต๊ะ แคร่ มาตั้งไว้หน้าบ้านซึ่งส่วนมากเป็นถนนสาธารณะ เมื่อตกเย็น ก็จะมีคนยกกันหน้าบ้าน หรือเห็นเด็กวิ่งเล่นกันกลางถนนเพราะไม่มีสนามเด็กเล่น ซึ่งผู้ปกครองบางคนก็คิดว่าไม่น่าจะมีความเสี่ยง เพราะรถไม่พลุกพล่าน แต่บางคนไม่เห็นทางออกที่จะหาสถานที่เล่นให้กับลูก นอกจากนี้ สมาชิกชุมชน

ทุกแห่งได้ใช้พื้นที่นอกชุมชนในการประชุมและจัดกิจกรรม เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน โรงเรียน วัด ใต้ทางด่วน เขต หรือบางครั้งอาจใช้พื้นที่ประชาสังคมในชุมชนอื่น ความจำกัดของพื้นที่ประชาสังคมในชุมชนจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่สมาชิกในชุมชนต้องไปใช้พื้นที่อื่นในการประชุมหรือทำกิจกรรม

ข. บทบาทขององค์กรภาครัฐและเอกชน

ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ประชาสังคมแต่ละพื้นที่สะท้อนให้เห็นบทบาทขององค์กรภาครัฐและเอกชนในการสร้างพื้นที่ประชาสังคมในชุมชนแออัดได้เป็นอย่างดี ชุมชนที่ภาครัฐเข้ามาเกี่ยวข้องในการโล่เรือและจัดสถานที่ให้อยู่ใหม่ เช่น ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ และชุมชนลือค 4-5-6 ซึ่งเป็นชุมชนแออัดในเขตคลองเตย การเคหะแห่งชาติซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงจะแบ่งพื้นที่ชัดเจนว่าพื้นที่ใดจัดแบ่งไว้สำหรับพื้นที่สาธารณะในชุมชน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการกองนโยบายและแผน การเคหะแห่งชาติ และจากการสัมภาษณ์กรรมการชุมชน) ในกรณีที่มีการเคหะแห่งชาติเข้ามาดูแลก็จะมีการจัดแบ่งพื้นที่บางส่วนเป็นพื้นที่สาธารณะที่ใหญ่พอสำหรับกิจกรรมที่สมาชิกชุมชนจำนวนมากเข้าร่วมได้

พื้นที่ประชาสังคมในชุมชนที่ภาครัฐให้การยอมรับมักจะมีงบประมาณจากภาครัฐและเงินเรียไ้รจากสมาชิกชุมชนเข้ามาร่วมด้วย เช่น สถานที่ประชุมกรรมการชุมชนของชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ในปัจจุบัน แต่เดิมเป็นตลาดที่ทำขึ้นง่าย ๆ โดยใช้ผ้าใบมุง ในบางครั้งพ่อค้าแม่ค้าก็จะนำลังกะสีมามุงและขายของกัน ตลาดขาดการดูแลและมีปัญหาขยะส่งกลิ่นเหม็นมาก จนกระทั่งปี 2539-40 คณะกรรมการชุมชนจึงของบประมาณจากกรุงเทพมหานคร ผ่าน สก. เพื่อปรับปรุงสถานที่ให้เป็นที่ประชุมของกรรมการชุมชนแทน ชาวบ้านเรียกกันว่าตึกเขียว นอกจากนี้ ยังได้รับเงินช่วยเหลือเพิ่มเติมจากมูลนิธิธิดวงประทีปและเงินบริจาคจากกรรมการชุมชนเองมาใช้ในการปรับปรุงด้วย การปรับปรุงพื้นที่สาธารณะอื่นๆ ของชุมชนนี้ส่วนหนึ่งมักได้มาจากชาวบ้านโดยการจัดทอดผ้าป่า และได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรพัฒนาเอกชนที่อยู่ใกล้เคียง เช่น มูลนิธิธิดวงประทีป และที่เหลือได้จากเงินเรียไ้รจากสมาชิกชุมชน

ชุมชนแออัดโดยทั่วไปมักเป็นชุมชนบุกรุกและไม่ได้รับการยอมรับจากรัฐ รัฐจึงเข้ามาบีบบทบาทน้อย จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ที่ทำงานกับชุมชนแออัดพบว่าพื้นที่ประชาสังคม หรือสมาชิกชุมชนเรียกกันว่าพื้นที่ส่วนรวมหรือพื้นที่ว่าง มักเกิด

จากความต้องการของสมาชิกชุมชนเองที่ต้องการใช้พื้นที่ในการทำกิจกรรม เช่น งานบวช งานปีใหม่ แต่เนื่องจากไม่สามารถหาพื้นที่ได้เพราะพื้นที่ในชุมชนมักถูกใช้ในการสร้างบ้านจนเต็มไปหมด สมาชิกชุมชนในหลายชุมชนจึงคิดหาพื้นที่ส่วนกลางไว้נדคุยกัน หรือทำกิจกรรม ซึ่งการจัดหาจะแตกต่างกันไป ตัวอย่างเช่น ชุมชนน้อมเกล้า ซึ่งเป็นชุมชนบุกรุกพื้นที่ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ พื้นที่ประชาสังคมที่หาไม่ได้ เป็นพื้นที่ว่างที่เหลือจากการจับจองและเป็นพื้นที่นำท่วมที่สมัยก่อนสามารถตกปลาได้ ผู้จับจองจะมาเฉพาะช่วงฤดูแล้ง ในช่วงฤดูฝนก็จะกลับไปทำไร่ทำนาที่บ้านเกิด กรรมการชุมชนจึงขอพื้นที่แห่งนี้เป็นที่สาธารณะ แล้วนำเอาดินที่ถูกทิ้งไว้ในช่วงที่มีการสร้างถนนนอกชุมชนมาถมเป็นลาน และใช้เป็นสถานที่ที่หน่วยแพทย์เคลื่อนที่มาตั้งให้บริการ ในระยะแรก ไม่มีหน่วยงานใดเข้ามามีบทบาทในการปรับปรุงสถานที่ให้ชุมชน แต่หลังจากที่ชุมชนได้รับการยอมรับมากขึ้นจากการต่อสู้และเรียกร้องของสมาชิกชุมชนเอง จึงมีงบประมาณจากสำนักงานทรัพย์สินฯ มาช่วยในการก่อสร้างห้องสมุดชุมชนและศูนย์เผยแพร่ความรู้อนุรักษ์พลังงาน (ศูนย์รีไซเคิล) บนพื้นที่ว่างของชุมชนแห่งนี้ ในระยะแรกนั้น สำนักงานทรัพย์สินฯ มีบรรณารักษ์มาให้ แต่ระยะหลัง ชุมชนต้องออกเงินจ้างบรรณารักษ์เอง เมื่อชุมชนไม่มีเงินสนับสนุน ห้องสมุดจึงปิดไป

สำหรับการสร้างที่ประชุมของชุมชนเกิดจากความคิดริเริ่มและการลงทุนเองของสมาชิกชุมชนน้อมเกล้าเอง โดยไม่มีหน่วยงานภายนอกให้การสนับสนุน โดยที่ประชุมกรรมการชุมชนมีลักษณะเป็นพื้นที่แนวยาวและแคบ (3.2 เมตร X 20 เมตร) เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่เหลือระหว่างบ้านสองหลัง ซึ่งไม่เหมาะสำหรับประชุมกลุ่มใหญ่เท่าใดนัก หลังจากได้พื้นที่แล้วชาวบ้านได้ช่วยกันปรับปรุงพื้นที่โดยเทพูน ทำหลังคาจากสังกะสีเก่าๆที่เก็บมาได้ อย่างไรก็ตามชุมชนนี้ไม่มีพื้นที่กว้างขวางพอที่สมาชิกจะเข้าร่วมทำกิจกรรมได้ทั้งชุมชน รวมทั้งไม่มีสนามเด็กเล่น หรือสนามกีฬา การจัดกิจกรรมที่มีสมาชิกเข้าร่วมจำนวนมากจึงต้องจัดที่ถนนแทน

สมาชิกชุมชนในชุมชนที่ศึกษาส่วนมากเห็นว่าเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะจัดหาพื้นที่สาธารณะให้กับชุมชน แต่เห็นว่าเป็นไปได้ยาก เพราะรัฐบาลต้องการให้บ้านเมืองดูสวยงามเน้นการสร้างตึกสูงเพื่อใช้ในภาคธุรกิจ และเน้นการท่องเที่ยว ซึ่งการลงทุนดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบต่อคนจน เช่น พื้นที่การทำเรือฯ ตามโครงการจะถูกปรับเปลี่ยนเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ทำให้พื้นที่ที่ชุมชนอยู่ในปัจจุบันจะต้องถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นสถานที่ท่องเที่ยวด้วย สมาชิก

ชุมชนจึงอาจต้องย้ายขึ้นตึกสูง หรือถูกย้ายไปอยู่ชานเมือง อย่งที่การทำเรือฯ เคยทำมาแล้วในอดีต ดังนั้น สมาชิกชุมชนเห็นว่าในปัจจุบันจึงเป็นไปได้ยากที่รัฐบาลจะสร้างพื้นที่ประชาสังคมให้ ในขณะที่เดียวกัน พื้นที่ในกรุงเทพมหานครมีราคาสูง ทำให้การจัดหาพื้นที่ประชาสังคมของรัฐ (ถ้ารัฐต้องการทำ) ทำได้ยากขึ้นด้วย

ค. ระดับการมีส่วนร่วมและพื้นที่ประชาสังคม

จากการสำรวจความคิดเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ประชาสังคมและการรู้จักเพื่อนใหม่ การรู้จักเพื่อนบ้านดีขึ้นหรือสนิทสนมกันมากขึ้น และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของชุมชนระหว่างการใช้พื้นที่ประชาสังคม พบว่าสมาชิกในชุมชนแออัดส่วนมากได้ใช้พื้นที่ประชาสังคมในการเข้าไปมีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในชุมชน กล่าวคือ ร้อยละ 74 ของสมาชิกกลุ่มตัวอย่างมีกิจกรรมกับเพื่อนบ้านหรือสมาชิกในชุมชน เช่น พุดคุย ทำกับข้าว ร้อยละ 83 บอกว่าติดต่อกับเพื่อนบ้านแทบทุกวัน มีเพียงร้อยละ 3 ที่ไม่ได้ติดต่อกับเพื่อนบ้านเลย สำหรับการเยี่ยมเพื่อนบ้าน พบว่า ร้อยละ 68 ไปเยี่ยมเพื่อนบ้านแทบทุกวัน แต่การนัดพบกับเพื่อนบ้านนอกบ้านทุกวันพบว่ามีร้อยละ 57 ไม่เคยนัดเพื่อนบ้านเลยร้อยละ 11

จากการสำรวจการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในงานที่ชุมชนจัดขึ้น เช่น งานปีใหม่ สงกรานต์ ทำบุญ กิจกรรมเอโรบิค ประกวดร้องเพลงและกีฬา วันเด็ก และวันพ่อ พบว่าสมาชิกชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 68.9) เข้าร่วมงานที่จัดโดยชุมชน สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นโครงการของชุมชน (คำนวณจากสมาชิกชุมชนอายุไม่ต่ำกว่า 13 ปี) พบว่าสมาชิกชุมชนส่วนมากไม่ได้เข้าร่วม (ร้อยละ 64) จะมีสมาชิกชุมชนเพียงร้อยละ 35.8 ที่เข้าร่วม ในจำนวนผู้เข้าร่วมนี้ พบว่าเข้าร่วมในการประชุมชุมชนมากที่สุด (ร้อยละ 30) รองลงมาคือโครงการยาเสพติด (ร้อยละ 21) และโครงการสิ่งแวดล้อม (ร้อยละ 18)

การศึกษาการมีส่วนร่วมของสมาชิกและพื้นที่ประชาสังคมนั้น แบบจำลองได้ถูกสร้างขึ้นมา 2 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นแบบจำลองเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมหรือการเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในชุมชน กลุ่มที่สองเป็นการหาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ประชาสังคมกับระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน กลุ่มที่สองยังแบ่งออกเป็นสองส่วน

ส่วนแรก หาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ประชาสังคมกับระดับการมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมงาน (event) ที่มีในชุมชน ส่วนที่สอง หาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ประชาสังคมกับระดับการมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน ทุกแบบจำลองใส่ตัวแปรด้านประชากร เช่น อายุ เพศ การศึกษาไว้ด้วย แบบจำลองทั้ง 2 กลุ่มได้แก่

1. การเข้าไปมีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในชุมชนนอกเหนือจากครอบครัว (informal socializing)

การหาความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าไปมีส่วนร่วมหรือการเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในชุมชนกับพื้นที่ประชาสังคมใช้สมการข้างล่าง โดยมีตัวแปรขนาดพื้นที่ประชาสังคมในชุมชน ผลการประเมินพื้นที่ประชาสังคม และการใช้พื้นที่ประชาสังคมอื่นๆ นอกจากนี้มีตัวแปรด้านประชากร รายได้ และเวลาการทำงานและการเดินทางไปทำงานรวมอยู่ด้วย ผลการประเมินค่าพหุคูณค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย (regression coefficient) ของตัวแปรพื้นที่แทบทุกตัว (ยกเว้นคะแนนประเมินพื้นที่ประชาสังคม) มีค่าเป็นบวกและมีนัยสำคัญ ผลการประเมินการสมการแสดงว่าการเข้าไปมีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในชุมชนมากขึ้นสัมพันธ์กับพื้นที่ประชาสังคมที่เพิ่มขึ้น และสัมพันธ์การใช้พื้นที่ประชาสังคมอื่นๆ เพิ่มขึ้น ในขณะที่การมีรายได้เพิ่มขึ้น มีผลทำให้มีการเข้าไปมีส่วนร่วมหรือเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในชุมชนน้อยลง

$$\begin{aligned} \text{infsocia} = & 5.872 + .026 \text{ age} - .038 \text{ age}^2 - .097 \text{ sex} - .165 \text{ incom2} - .050 \text{ edu} \\ & (1.940)^* \quad (.226) \quad (-.325) \quad (-.215) \quad (-2.447)^{**} \quad (-.729) \\ & + .090 \text{ comspc2} + .012 \text{ spacesco} + .687 \text{ otherspa} - .019 \text{ timewor3} \\ & (1.854)^* \quad (.205) \quad (1.694)^* \quad (-.027) \end{aligned}$$

$$R^2 = .235$$

ค่า t-statistics แสดงอยู่ในวงเล็บ

* $p < .1$ ** $p < .05$ *** $p < .01$ **** $p < .001$

- infsocia = การเข้าไปเกี่ยวข้องหรือมีกิจกรรมกับบุคคลอื่นในชุมชนนอกเหนือจากครอบครัววัดจากการมีกิจกรรมการเพื่อนบ้านหรือสมาชิกอื่นในชุมชน การขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน การวานเพื่อนบ้านให้ดูแลเด็ก/บ้าน/เมื่อเจ็บป่วย การให้ความช่วยเหลือ ความถี่ในการติดต่อเพื่อนบ้าน การเยี่ยมเพื่อนบ้านและการนัดพบเพื่อนบ้านนอกบ้าน
- timework = เวลาที่ใช้ในการทำงานและการเดินทางไปกลับจากที่ทำงาน (ชั่วโมง/สัปดาห์)
- age = อายุ
- age² = อายุยกกำลังสอง
- sex = เพศชาย
- incom2 = รายได้ (พันบาทต่อเดือน)
- edu = การศึกษา (ปี)
- comspc2 = ขนาดพื้นที่สาธารณะ/พื้นที่ประชาสังคมในชุมชน (พันตารางเมตร)
- spacesco = คะแนนประเมินพื้นที่ประชาสังคมในด้านความสะดวก ความปลอดภัย ความน่าใช้ ความกว้างขวาง และความสบาย
- otherspa = การใช้พื้นที่สาธารณะ/พื้นที่ประชาสังคมอื่น (พันตารางเมตร)
- timewor3 = เวลาที่ใช้ในการทำงานและการเดินทางไปกลับจากที่ทำงาน (ร้อยชั่วโมง/สัปดาห์)

2. ระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนกับพื้นที่ประชาสังคม มีสองส่วน คือ (ก) ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ประชาสังคมกับระดับการมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมงาน (event) ที่มีในชุมชน และ (ข) ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ประชาสังคมกับระดับการมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(ก) **การเข้าร่วมงาน (event) ที่มีในชุมชน** ในการหาความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าร่วมงาน (event) ที่มีในชุมชน และตัวแปรด้านพื้นที่ประชาสังคม แบ่งออกเป็นสองสมการ สมการแรกพื้นที่ประชาสังคม ได้แก่ ขนาดพื้นที่ประชาสังคมต่อครัวเรือน และคะแนนการ

ประเมินพื้นที่ประชาสังคม ส่วนสมการที่สองมีตัวแปรการใช้พื้นที่ประชาสังคมอื่นๆ เพิ่มเข้ามา นอกจากนี้ในสมการทั้งสองมีตัวแปรด้านประชากร รายได้ และเวลาการทำงานและการเดินทาง ไปทำงานรวมอยู่ด้วย

ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย (regression coefficient) ของตัวแปรพื้นที่ทุกตัวในสองสมการมีค่าเป็นบวก ในสมการแรกไม่มีตัวแปรพื้นที่ที่มีนัยสำคัญ ตัวแปรที่มีนัยสำคัญคือตัวแปรเพศคือถ้าเป็นชาย การเข้าร่วมงานในชุมชนจะลดลง

$$(1) \text{parevent} = -7.000 + .239 \text{age} - .238 \text{age}^2 - 1.611 \text{sex} - .076 \text{income}^2$$

$$(-1.546) \quad (1.300) \quad (-1.283) \quad (-2.233)^{**} \quad (-.782)$$

$$-.002 \text{timework} + .083 \text{spacesco} + .162 \text{comsphh}$$

$$(-.202) \quad (.835) \quad (1.559)$$

$$R^2 = .182$$

สำหรับสมการที่สอง ตัวแปรพื้นที่ทุกตัวมีค่าเป็นบวกและมีนัยสำคัญ ยกเว้นผลการประเมินพื้นที่ประชาสังคม แบบจำลองแสดงว่าการเข้าร่วมงาน (event) ที่มีในชุมชนมากขึ้น สัมพันธ์กับพื้นที่ประชาสังคมเพิ่มขึ้น และสัมพันธการใช้พื้นที่ประชาสังคมอื่นๆ เพิ่มขึ้น ในขณะที่อายุเพิ่มขึ้น การเข้าร่วมงาน (event) ที่มีในชุมชนเพิ่มขึ้น แต่เพิ่มในอัตราที่ลดลง เนื่องจากตัวแปร age^2 ติดลบ ตัวแปรที่มีนัยสำคัญอีกตัวคือเพศ ถ้าเป็นชาย การเข้าร่วมงานในชุมชนจะลดลง

$$(2) \text{parevent} = -10.057 + .338 \text{age} - .329 \text{age}^2 - 1.710 \text{sex} - .013 \text{income}^2$$

$$(-2.243)^{**} \quad (1.880)^* \quad (-1.821)^* \quad (-2.411)^{**} \quad (-.111)$$

$$-.007 \text{timework} + .052 \text{spacesco} + .195 \text{comsphh} + 1.822 \text{othespac}$$

$$(-.588) \quad (.532) \quad (1.834)^* \quad (2.629)^{**}$$

$$R^2 = .282$$

$$^* p < .1 \quad ** p < .05 \quad *** p < .01 \quad **** p < .001$$

- parevent = การมีส่วนร่วมกิจกรรมสนุกสนาน รื่นเริง กีฬา กิจกรรมตามประเพณี หรือ ศาสนาที่จัดโดยชุมชน
- age = อายุ
- age² = อายุยกกำลังสอง
- sex = เพศชาย
- income2 = รายได้ (พันบาทต่อเดือน)
- timework = เวลาที่ใช้ในการทำงานและการเดินทางไปกลับจากที่ทำงาน (ชั่วโมง/สัปดาห์)
- spacesco = คะแนนประเมินพื้นที่ประชาสังคมในด้านความสะดวก ความปลอดภัย ความน่าใช้ ความกว้างขวาง และความสบาย
- comsphh = พื้นที่สาธารณะ/พื้นที่ประชาสังคมในชุมชนต่อครัวเรือน
- otherspa = การใช้พื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ประชาสังคมอื่น

(ข) การเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน ในการหาความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน และตัวแปรด้านพื้นที่ประชาสังคม แบ่งออกเป็นสองสมการ สมการทั้งสองสมการมีตัวแปรพื้นที่ประชาสังคม ได้แก่ ขนาดพื้นที่ประชาสังคมต่อครัวเรือน คะแนนประเมินสถานที่ที่ใช้ประชุมกลุ่ม และพื้นที่ที่ใช้ประชุมกลุ่มประชาสังคมในชุมชน สมการแรกมีตัวแปรจำนวนกลุ่มประชาสังคมในชุมชนที่ทราบเพิ่มมาด้วย นอกจากนี้ในสมการทั้งสองมีตัวแปรด้านประชากรคือเพศ ตัวแปรด้านสังคม เศรษฐกิจคือการศึกษา รายได้ และเวลาการทำงานและการเดินทางไปทำงานรวมอยู่ด้วย

ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย (regression coefficient) ของตัวแปรพื้นที่ทุกตัวในสองสมการมีค่าเป็นบวก ในสมการแรกขนาดพื้นที่ประชาสังคมต่อครัวเรือน และพื้นที่ที่ใช้ประชุมกลุ่มประชาสังคมในชุมชนมีนัยสำคัญ

$$(1) \text{ par} = -127.346 - .374 \text{ edu} - 19.222 \text{ sex} + 16.053 \text{ comsphh} - 358.605 \text{ timewor2}$$

$$(-.906) \quad (-.085) \quad (-.427) \quad (2.763)^{**} \quad (-.663)$$

$$+ 4.417 \text{ incom5} + .051 \text{ meetstot} + 9.663 \text{ meetgscn} - 10.635 \text{ group}$$

$$(.068) \quad (2.255)^{**} \quad (1.456) \quad (-1.487)$$

$$R^2 = .329$$

สำหรับสมการที่สอง ขนาดพื้นที่ที่ใช้ประชุมกลุ่มประชาสังคมและคะแนนประเมินสถานที่ที่ใช้ประชุมกลุ่ม มีนัยสำคัญที่ $p < .001$ แบบจำลองแสดงว่า การเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชนมากขึ้นสัมพันธ์กับขนาดพื้นที่ที่ใช้ประชุมกลุ่มประชาสังคมใหญ่ขึ้นและคะแนนประเมินสถานที่ที่ใช้ประชุมกลุ่มสูงขึ้น ในขณะที่ตัวแปรอื่นไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

$$(2) \text{ par} = -124.316 - .049 \text{ edu} - 10.069 \text{ sex} + 4.170 \text{ comsphh} - 24.805 \text{ incom5} \\ (-1.961)^* \quad (-.028) \quad (-.673) \quad (1.626) \quad (-1.074) \\ + .039 \text{ meetstot} + 8.164 \text{ meetgscn} + 191.626 \text{ timewor2} \\ (2.968)^{***} \quad (2.712)^{***} \quad (.768)$$

$$R^2 = .158$$

$$^* p < .1 \quad ** p < .05 \quad *** p < .01 \quad **** p < .001$$

- par = การมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นโครงการของชุมชน ได้แก่ โครงการสิ่งแวดล้อม ยาเสพติด หรือการเข้าประชุมชุมชน
- edu = การศึกษา (ปี)
- sex = เพศชาย
- comsphh = พื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ประชาสังคมในชุมชนต่อครัวเรือน
- income5 = รายได้ (หมื่นบาทต่อเดือน)
- meetstot = พื้นที่ที่ใช้ประชุมกลุ่มประชาสังคมในชุมชน (ตารางเมตร)
- meetgscn = คะแนนประเมินสถานที่ที่ใช้ประชุมกลุ่มในด้านความสะดวก ความปลอดภัย ความน่าใช้ ความกว้างขวาง และความสบาย
- group = จำนวนกลุ่มประชาสังคมในชุมชนที่ทราบ
- timewor2 = เวลาที่ใช้ในการทำงานและการเดินทางไปกลับจากที่ทำงาน (พันชั่วโมง/สัปดาห์)

12. ข้อเสนอแนะ

จากข้อมูลพบว่าพื้นที่ประชาสังคมทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมีส่วนช่วยเพิ่มการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนหรือการเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในชุมชน สมาชิกชุมชนใช้พื้นที่ประชาสังคมในการรู้จักเพื่อนใหม่ เพิ่มความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน อย่างไรก็ตาม พื้นที่ประชาสังคมในชุมชนแออัดที่ศึกษาพบว่ามีค่อนข้างจำกัด และมีไม่น้อยที่ไม่สะดวกสบายเท่าที่ควร ที่ผ่านมามีสมาชิกชุมชนได้พยายามพึ่งตนเองในการแสวงหาพื้นที่ประชาสังคมในชุมชน หรือใช้พื้นที่นอกชุมชนทดแทน ซึ่งทำได้จำกัด และบางครั้งมีค่าใช้จ่ายในการเดินทาง รวมทั้งสมาชิกชุมชนเองก็ช่วยกันระดมทุนเพื่อสร้างและบำรุงรักษาพื้นที่ที่มีอยู่เดิม เนื่องจากสมาชิกชุมชนแออัดมักมีข้อจำกัดในเรื่องการเงิน ดังนั้น ถ้ารัฐบาล เอกชน และองค์กรเอกชนเห็นความสำคัญในการเพิ่มการปฏิสัมพันธ์และเพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งอาจนำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็งขึ้น การจัดหาและลงทุนในพื้นที่ประชาสังคมน่าจะเป็นบทบาทหนึ่งที่ไม่ควรมองข้าม

เอกสารอ้างอิง

- Adams, D. 2004. "Changing the Way Government Works New Interests - New Arrangements: How do we measure community strength?" Strategic Policy & Research Division Victoria Australia, Department of Victoria community. <http://www.obs-pascal.com/demoproj.php?doc=34> (accessed November 21, 2005)
- Arefi, M., and Meyers, W. R. 2003. "What is public about public space: The case of Visakhapatnam, India." *Cities* 20, no. 5: 331-339.
- Atkinson, R. 2003. "Domestication by *Cappuccino* or a Revenge on Urban Space? Control and Empowerment in the Management of Public Spaces." *Urban Studies* 40, no. 9(August): 1829-1843.
- Beall, J. 2001. "Valuing Social Resources or Capitalizing on Them? Limits to Pro-poor Urban Government in Nine Cities of the South." *International Planning Studies* 6, no. 4: 357-375.
- Black, A. and Hughes P. 2001. "The identification and analysis of indicators of community strength and outcomes." A report to the *Department of Family and Community Services Department of Family and Community Service*. Occasional Paper NO. 3
- Bowles, S. and Gintis H. 2000. "Social Capital and Community Governance." Department of Economics University of Massachusetts Amherst, Massachusetts. <http://e\Papers\Economic Journal\Social Capital. tex> (accessed December, 2005)
- Bruner Foundation.1999. Rudy Bruner Award for Urban Eecellence. Cambridge. www.brunerfoundation.org (accessed October 11, 2005)

- Carcach, Carlos and Huntley, Cathie. 2002. *Community Participation and Regional Crime*. Research Paper no. 222 in trends & issues in crime and criminal justice series. Australian Institute of Criminology, Canberra, Australia.
- CDC/ATSDR Committee on Community Engagement. 1997. *Principles of Community Engagement*. Centers for Disease Control and Prevention Public Health Practice Program Office Atlanta, GA.
- Cleaver, Frances. 1999. "The Paradox of Participation: Questioning Participatory Approaches to Development." *Journal of International Development* 11, no. 4: 597-612.
- Cuthbert, A.R., and McKinnell, K.G. 1997. "Ambiguous Space, Ambiguous Rights-Corporate Power and Social Control in Hong Kong." *Cities* 14, no. 5: 295-311.
- Dhesi, Autar S. 2000. "Social capital and community development." *Oxford University Press and Community Development Journal* 35, no. 3: 199-214.
- Daniere, Amrita; NaRanong, Anchana. 2004. "Associational Life and Civic spaces in Bangkok." Paper presented at *paper Presented Conference*, Singapore, December 2004.
- Douglass, M. 2003. "Civil Society for itself and in the Public Sphere: Comparative Research on Globalization, Cities and Civic Space in Pacific Asia." Second GRAD Conference, Vancouver, June 14-16, 2003.
- Doglass, M. 2002. "Civic Spaces in a Global Age: An Agenda for Pacific Asia Cities. IPS-Nus Forum on Civic Spaces in the Cities of the Asia-Pacific." The Institute of Policy Studies, Singapore, 4-5 March 2002.

- Doglass, M., Ho, K. C. and Ool, G.L. 2002. "Civic spaces, Globalisation and Pacific Asian Cities." *International Development and Planning Review Journal*, special edition, (November).
- Evans, Sara M. and Harry C. Boyte. 1992. *Free Spaces: The Sources of Democratic Change in America*. The University of Chicago Press.
- Flint J., Atkinson R. and Kearns A. 2005. "Churches and social capital: The role of church of Scotland congregation in local community development." Department of Urban Studies, University of Glasgow. Scotland.
<http://www.churchofscotland.org.uk/boards/reviewreform/downloads/rsocialcapitalsummary.doc> (accessed November 15, 2005).
- Flowers, R. and Webb T. 2005. Can we measure the strength of a community?. Centre for Popular Education University of Technology Sydney.
http://www.cpe.uts.edu.au/pdfs/community_strength.pdf (accessed November 15, 2005)
- Friedmann, John. 1998. "The New Political Economy of Planning: the Rise of Civil Society." Pp. 19-35. in *Cities for Citizens: Planning and the Rise of Civil Society in a Global Age* , eds. Mike Douglass and John Friedmann. London: John Wiley.
- Garcia-Ramon, M.D., Ortiz, A., and Prats, M. 2004. "Urban Planning, gender and the use of public space in a peripheral neighbourhood of Barcelona." *Cities* 21, no. 3: 215-223
- Giles-Corti, B., Broomhall, M.H., Knuiaman, M., Collins, C., Douglas, K., Ng, K., Lange, A., Donovan, R.J. 2005. "Increasing walking How important is distance to, attractiveness, and size of public open space?" *American*

- Journal of Preventive Medicine* 28, no. 2. Supplement 2. (February): 169-176.
- Girard, Bruce., and Spek Jo van der. 2002. "The Potential for Community Radio in Afghanistan." Report of a fact-finding mission to Afghanistan October 5 to 22. http://comunica.org/afghanistan/cr_afghan.pdf.
- Globalization Research Center. 2005. "Globalization and Civic space." <http://www.hawaii.edu/global.htm>.
- Goldberg, Brien. 2003. "Partnerships to Create Successful Urban Open Spaces in Bangkok, Thailand." Yale University. http://www.yale.edu/hixon/research/pdf/BGoldberg_PartnerThai.pdf (accessed November 12, 2005)
- Gold, Eva., and Simon, Elaine. 2002. *Successful Community Organizing for School Reform*. Cross City Campaign for Urban School Reform Chicago.
- Graham. 2004. Glasgow's Learning. The Glasgow Community learning and development strategy. Cultural and Leisure Services Glasgow City Council, 20 Trongate, Glasgoe. www.glasgow.gov.uk. (accessed November 21, 2005).
- Gonzalez de Asis, Maria., and Acuna-Alfaro, Jairo. 2001. "Civic Participation in Local Governance." http://www.worldbank.org/wbi/governance/pdf/fy02brief/civic_local_annex.pdf.
- Gonzalez de Asis, Maria and Acuna-Alfaro, Jairo. 2001. Civic Participation in National Governance. <http://www.worldbank.org/wbi/governance> (accessed November 21, 2005)

- Harvard University. 2005. "The Social Capital Community Benchmark Survey." The Saguaro Seminar, Civic Engagement in America, John F. Kennedy School of Government, Harvard University.
http://www.cfsv.org/communitysurvey/docs/exec_summ.pdf.
- Hashagen, Stuart. 2002. "Models of community engagement." Scottish Community Development Centre. <http://www.wtltnet.org.uk> (accessed December 15, 2005).
- Ho, K.C. 2005-2006. "Introduction: Globalization and Southeast Asian Capital Cities Pacific Affairs" *an international review of Asia and the Pacific* 78, no 4.
- Hodges, Linda., and Smusz, Terry. 2005. *Community: United Way of the Roanoke Valley*.
- Humm, Jayne, et.al. 2004. "Testing Indicators of Community involvement." Community Development Foundation. Interim Report. (July).
- Keel, Hunt. 2005. The Importance of Civic Space. *The Plan of Nashville: Avenues to a Great City*. Nashville Civic Design Center. Nashville: Vanderbilt University Press.
- Kim, Mimi. 2005. *The Community Engagement Continuum*. Asian & Pacific Islander Institute on Domestic Violence.
- King, Betty S., and Hustedde, Ronald J. 1993. *Community Free Space*. Sociology Department, University of Kentucky-Lexington. communitybuilders.nsw.gov.au: A Review.

- Lane, Brett., and Dorfman, Diane. 1997. "Strengthening Community Networks: The Basis for Sustainable Community Renewal." Program Report. Northwest Regional Educational Laboratory.
<http://www.nwrel.org/ruraled/strengthening.html> (accessed November 24, 2005).
- Langone, Christine A. 1992. "Building Community Leadership." *Journal of intension* 30, no 4.
- Lim, Merlyna. 2002. "Cyber-Civic Space in Indonesia: From Panopticon to Pandemonium." *International Development Planning Review* 24, no 4.
www.ssrc.org/programs/itic/publications/civsocandgov/merlyna_lim1.pdf (accessed October 11, 2005).
- Lipton, Stuart. 2003. *Thinking Space*. Commission for Architecture and the Built Environment (CABE).United Kingdom. Local Government Association. 2001. "Community Leadership: What is it?" LGA Publications. Local Government Association.
<http://www.lga.gov.uk> (accessed December 18, 2005).
- McKay, Tom. 1998. "Empty Spaces, Dangerous Places." *Plan Canada*. (January): 35-36.
- Mattson, K. 1996. "Malltown Square: A Legislating Civil Society Project." Walt Whitman Center Report. Department of Political Science. Rutgers University. New Brunswick.
www.cpn.org/topics/community/malltown.html.
- Pasaogullari N., and Doratli, Naciye. 2004. "Measuring accessibility and utilization of public spaces in Famagusta." *Cities* 21, no. 3: 225-232.

- Piromruen, Sitthiporn. 2005. "Sanam Luang: Transformation of Bangkok Urban Space from Royal Groundsto Peoples Grounds ." *APSA 8th International Conference of the Asian Planning Schools Association* , 11-14th September 2005. Bangkok.
- Podoll, Heather. 2000. *A Case Study of The Davis Farmers' Market: Connecting Farms and Community*. UC Sustainable Agriculture Research and Education Program. California.
<http://www.sarep.ucdavis.edu/cdpp/Davis.htm> (accessed October 18, 2005).
- Pongsmas, Napassakorn. 2004. *Configuration of Public Space and Social Sustainability of Urban Neighborhood: A Case study of the city of San Diego at the Down of the Twenty - First Century*. A Dissertation submitted to the Graduate Faculty of Texas Tech University.
- Project for Public Spaces. 2005. "What is a Great Civic Space?." Project for Public Spaces, Inc. http://www.pps.org/info/placemakingtools/casesforplaces/benefits_public_spaces (accessed October18, 2005).
- Putnam, Robert. 2000. *Bowling Alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.
- Pye, Lucian W: 1999. "Civility, Social Capital, and Civil Society: Three Powerful Concept for Explaining Asia." *The Journal of Interdisciplinary History* 29, no.4: 763-782.
- Reid,J. Norman. 2000. *Community Participation: How People Power Brings Sustainable Benefits to Communities*. USDA Rural Development Office of Community Development.

- RICS Foundation. 2004. *The Role of Park and Open Space in Urban Vitality*. Research Agenda. United Kingdom.
- Rokeby, D. 2001. Community Benefit of Open space.
http://www.tpl.org/content_documents/tx_H-GBenefits.pdf
(accessed October 18, 2005)
- Saldivar-Tanaka, L., and Krasny, M.E. 2004. "Culturing Community Development, Neighborhood Open Space, and Civic Agriculture: the Case of Latino Community Gardens in New York City." *Agriculture and Human Values* 21, no.4: 399-412.
- Smith, M. K. 2001. "Social capital." Infed. www.infed.org/biblio/social_capital.htm
(accessed November 21, 2005).
- Steve, Lerner., and Poole W. 1999. *The Economic Benefits of Parks and Open Space*. The Trust for Public Land, San Francisco.
- Tan Tay Keong. "Social Capital and the Travailing of Civil Society in Singapore." Research in progress. The Public Policy Program National University of Singapore, Singapore. www.spp.nus.edu.sg/docs/wp/wp04.pdf (accessed November 21, 2005).
- Trewin, Dennis. 2005. *Measuring Community Strength*. Australian Bureau of Statistics.
- Ubonrat Siriyuvasak.1999. "The Thai Media, Cultural Politics, and the Nation-State". *International Journal of Communications Law and Policy*, 3 (summer).

- , 1994. "The development of participatory democracy: Raison d'être for media reform in Thailand". *Southeast Asian Journal of Social Sciences* 22,1: 101-114.
- , 2001. "On Democratising the Broadcast Media for Santi Prachatham. In Santi Pracha Dhamma": pp 256-267. *Essays in honour of the late Puey Ungphakorn*, Bangkok: Santi Pracha Dhamma Institute, The Sathirakoses-Nagapradipa Foundation, and The Foundation for Children.
- Unger, Danny. 1998. *Building Social Capital in Thailand: Fibers, Finance, and Infrastructure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Witteveen, Peter, G. 1996. "Understanding Civil Society, its Ramifications, its Root." *Human Mosaic*. 30,1: 72-84.
- Wright, Martin., and Gibson, Chris. 1995. *Radio Links -Communities linked together by two way radios and with the police*. West Midlands Police. Home Office PRG Report.
- Wu, JunJie., and Plantinga, Andrew J. 2003. "The influence of public open space on urban spatial structure." *Journal of Environmental Economics and Management* 46 : 288-309.